

UNGARIA

REVISTĂ SOCIALĂ-STIENTIFICĂ-LITERARĂ.

Apare
de zece ori pe an.

Redactor: GRIGORIU MOLDOVAN.

Abonament
5 fl. (10 franci) pe an.

UNITATEA ROMÂNILOR.

Ni s'a trimis o broșură ce poartă titlul: *Raportul general despre activitatea comitetului central al Ligei pentru unitatea culturală a românilor* (București, Lito-tipografia Carol Göbl, 1892).

Raportul acesta s'a împrăștiat prin lume chiar ca memorandumul junilor bucureșteni, ca să vadă lumea cât de dibaci, isteți au fost fii regatului român în negrirea, calumniarea ungarilor.

Ne vom ocupa de raportul acesta cu o serioșitate de care nu-i demn. Și am șimți o bucurie nespūsă dacă s'ar afla vr'un om serios în sînul Ligei cu care să stăm în vorbă despre cele scrise în memoriu și și despre cele din raport.

Noi nu ne temem nici de publicitate, nici de părerile oamenilor. Suntem dedați a asculta opiniunile contrariilor noștrii, după-ce știm, că cu toții de o părere nu putem fi. Dar stăm în vorbă numai și numai cu aceia, din cari nu împröască ura și pizma; cari fără nervositate, nu ca bivoli la postavul roșu, se pot uita la unguri, la nemți, la jidovi, la alte popoare, care nu-s de viță română; din a căror pept simțul de adevăr n'a secat cu totul, nici iubirea mințirei n'a prins rădăcini într'un mod spăimântător. C'un cuvânt nouă ne place

discutarea, pertractarea treburilor cu oamenii serioși, dar n'avem a face cu niște oameni exaltați, orbi, ba chiar turbați de pasiuni, de ură în contra acelora, cari au alte păreri despre oarecare întrebare.

Pentru acea zicem, raportul Ligei culturale nu-i demn de băgare în samă, de o atențiune mai serioasă, după-ce expectorațiunile, nervositatea, minciunile, pizma și ura în contra ungarilor, ce îi înegrește toată pagina, toată litera, îi mai presus de toate.

Țînta Ligei a fost a strica ungarilor cu ori-ce preț.

Suntem români. Între toate nebuniile noastre trebuie să ne interesăm unul de altul. Această interesare ne va escusa pentru-că stăm în vorbă și cu oameni de tot pătimași. Va fi între ei doară barēm unul, care va avea atîta minte de ne va asculta cu atențiune.

„Loviți-ne dar ascultați-ne.“

Romanismul de care aștăzi is pătrunși românii de dincolo de Carpați a purces de la noi, de la românii din Ungaria, cari în tot timpul am poșezut o cultură mai înaintată, drept națională. Originea noastră de viță română a fost proclamată de Bonfin, istoricul ungurean. Limba română întăiu la noi s'a introdus în biserică (1643), cărțile bise-

ricești la noi s'au tradus întâiu pe românie (1482—85); literatura națională, simțul național la noi s'a deșteptat mai întâiu. În principatele românești toată viața era greacă, slavă, la noi cu toții am fost români. Noi am rupt legăturile cu Orientul slav, grec și ne-am asociazat cu Roma (1697), cu mama romanismului; noi am arătat direcția spre Apus trimitând pe ficiorii noștri la școli din Roma (1740); noi am depus fundamentul învățământului român (1754), când am înființat școale naționale în Blaj. Noi am început a cultiva limba dulce a moși-strămoșilor (1780, Șincai); noi am depus fundamentul istoriei române (1812).

De la noi și-a împrumutat principatele românești toată avuția lor națională: învățământul (Lazar), ideea de unire a principatelor (Șincai), de independență (Kosutli); noi am fundat academia română; oamenii noștri au ținut discursuri splendide despre naționalism în 1867; și mai înainte de toate a noastră e ideea de unitate, cu care astăzi Liga din București se fălește, se mândrește într'un mod spăimântător.

Însă noi n'am împrumutat ideea din urmă bucureștenilor ca să abuzeze de dînsa; să se folosească spre realizarea ei de lucruri înfloritoare, cu care o spurcă și o profanează de tot. N'am împrumutat ideea copilandrilor necrescuți, ca aceștia să se joace cu ea, ca cu o jucărie, care în mâna pruncilor totdeauna îi supusă stricăciunii. Noi am depus ideea de unitate în mâna bărbăților copti, în mâna diplomaților români, ca aceștia pași de pași, cu înțelepțiune, nu cu nebunii, cu tăria adevărului, nu cu minciuni; cu seriozitate profundă, nu cu ură și pasiuni; cu puterea iresistabilă a culturii, iar nu cu

prostii, și mai ales de toate, cu liniștea bărbătească, nu cu apacături copilărești — să o realizeze

A cui a fost ideea de unitate? Aceia cari s'au ocupați de treburile Ligei pentru unitatea culturală a românilor, n'au timp de cetit. Ei nu cetesc, nu învață pentru unitatea românilor, isu dedați cu improșcături de vorbe. Nu vor și de unde și trage originea ideea de unitate.

Ideea de unitate e a lui Papiu Ilarian; un ardelean esaltat, care și-a sfârșit viața sa plină de muncă în casa smințiților din Sibiu. În memorandumul său prezentat principelui Cuza (Vezi: Gr. G. Tocilescu: Revista pentru istorie etc. Anul I. Vol. pag. 133—146) și-a desfășurat ideile în privința realizării acestui ideal.

Papiu după-ace vorbește despre idealul nemților, al slavilor, al ungarilor, revine la idealul rumânilor iată cum:

„Idealul român este unirea tuturor românilor într'un singur corp politic, adică Daco-Romania.“ Care ar consta din toate provinciile române împreună, adică:

Romania, Moldavia, (d'impreună cu Basarabia și Bucovina);

Transilvania (d'impreună cu Banatul, Biharia și Maramușul până în Tisa);

Va să zică teritorul român dintre Nistru, Dunăre, Tisa și Carpați.“

Însă spre realizarea acestui plan Papiu recomandă următoarele:

1. Să se mărească puterea armată;
2. Guvernul să câștige opiniunea publică prin bună administrațiune, prin împroprietarea țeranului, prin cultură, finanțe etc. etc.
3. În cele din afară e bine a se înțelege nu numai cu guvernele, dar și cu popoarele. Guvernurile bine să asculte și pe unguri....
4. Domnul să creze un chip și un mod care să nu pericliteze cumva esistența

principatelor unite, nici cauza cea mare, cea viitoare a întregii națiuni române.”

Iată idealul român și modul de executare al acestui mare plan.

De când din capul lui Papin Ilarian a poenit idealul acesta, mulți dintre sansculoții, politicoșii Bucureștilor, s'au uitat la Carpații Ungariei, ca și când aceia ar fi fost de-odată și cucerii. Fără oarecare cumpet, înțelepțiune, muncă serioasă, s'au aruncat pe unguri ocărîndu-i, suduindu-i pentru-că aceștia nu-i cinstește cu Transilvania până la Tisa. Ungurii zic: veniți ocupați-o; veniți să ne lovim și învingătoriul să fie domn preste ea!

La invitarea aceasta ce se vede?

Românii de dincolo de Carpați își rinjesc dinții spre unguri, și în loc de o muncă serioasă spre realizarea idealului român îl minjesc cu lucruri demne de condamnat.

În anii trecuți în București s'a înființat o societate cu numele: „Carpații.” Scopul acestei societăți ar fi fost ajutarea ungurenilor ajunși în România. Însă cu ocaziunile adunărilor generale, la bancheturi se rădicau pocale pentru unitatea românilor, tesa mult discutată era ocuparea Ardealului, a Carpaților.

Și iată, la anul 1885, societatea filantropică, în mâna lui Ciurecu, Săcășan, Ocășan etc. a devenit o societate revoluționară, care prin proclamațiile sale ne-a îndemnat la răscoală; ca să apucăm furci, coasă etc. să-i alungăm să-i omorîm pre unguri, pre rege; să le aprindem căsile, locurile să le prădăm. Nici o mână de român nu s'a rădicat la apelul bucureștenilor în contra ungurilor, după-ce la noi țeranul român cu țeranul unguresc trăiesc într'o frățietate și liniște bună.

Ciurecu și soții au fost espulsați din România.

Idealul român a fost compromisat și esistența principatelor a fost periclitată. Pericolul acesta a fost recunoscut însuși de J. Brătian, prim ministrul al României.

Apoi a fost o tăcere adâncă. Rușinații s'au rătras. Ticăloșii, cari a crezut că cu gura vor ocupa Carpații, s'au împrăștiat prin țară cu ură în contra ungarilor.

Pē la anul 1890 îi vedem iarăși mișcând. Oamenii gurii iarăși se constring și se sfătuesc în privința punctului de pornire.

S'a hotărît rădicarea drapelului de unitatea culturală a tuturor românilor. „Aidați sub drapel! este vorbă de cultura poporului român!”

Și s'au adunat oameni mulți, serioși, cu oare-care trecere în societățile române. Dar s'au adunat și anarhiștii, răsvrățitorii, pizmașii ungarilor împrăștiați prin țară cu fiascul din 1885. Am cugetat cu toții, că acum se va face ceva bine; au jerfit unii bani mulți, căci cu-i nu-i palpiteză inima în pept când aude de cultura românilor?

Însă ce vedem? Vedem societatea revoluționară a lui Ciurecu, Săcășan reînviată prin Liga pentru unitatea culturală a românilor. Vedem pre oamenii invidioși a apuca armele vechi, cu care s'au luptat în anul 1885; îi vedem iarăși a lucra, cum au lucrat în 1885, cu gura, cu minciuni, cu disordine, lovind în regele, în bărbații noștrii conducători, cari se alipesc de patria lor; îi vedem a împrăștia ură și pizmă printre popoară, c'un cuvânt Liga pentru unitatea culturală a românilor o

vedem în mâna lui Ciureu, Ocășan și ceilalți anarhiști ai Orientului.

Liga culturală s'a prefăcut în Liga cu scopuri politice. Și în privința asta multe avem de observat. Am dori ca să fim ascultați de ligiști, apoi — nu ne pasă — lovească-ne după placul lor!

Precum am zis, ni s'a trimis din București de dl Jon Lupulescu o broșură care poartă titlul: „Raportul general despre activitatea comitetului central al Ligei pentru unitatea culturală a Românilor, cetit în adunarea generală a secțiunii centrale din 24 noiembrie, 1891.“

Așa-dară avem treabă cu un material aprobat oficialmente însuși de comitetul Central al Ligei, despre activitatea societății din anul trecut.

Luând în mână broșura o-am cetit cu oare-care sete, după-ce fiind vorbă de cultura românilor, am fost curioși a ști: cum și-a împlinit Liga datoria sa în privința ajungerei scopului măreț? ce a lucrat în doi ani, ca să-l lumineze poporul din România, Basarabia, Macedonia, Bulgaria, Bucovina și Ungaria? Ce a făcut cu banii adunați și storși în numele planului frumos al culturii române? Împărțit-a între școlarii săraci, morți de foame ajutor, ștendii? Ajutat-a pe cei din străinătate, ca să-și poată sfârși cursurile la universități? Dat-a învățătorilor rurali, preoților săraci ajutor, ca să trăiască profesunilor? Dat-a ajutor meseriașilor săraci? trimis-a dintr'aceștia în străinătate vre-unul, ca să vadă, să audă, să devină după-acea fala industriei române? Doară a făcut ceva bine în interesul agriculturii? I-a dat țeranului o bucată de carne, ca să nu fie „schelet,“ cu „ochii stinși?“ Dat-a barem un impuls românului ca să se cultiveze, stră-

duiască? Ținut-a vr'o conferință, ca să se lumineze poporul în direcția sa culturală?

Nimic! Broșura nu se ocupă cu astfel de flecuri. Liga culturală n'are scopuri de pânura asta; nu se interesează de cultura românilor; un crucer nu s'a dat în interesul culturii române.

Iată ce a făcut Liga culturală din București.

Liga a pornit din locul acela unde „Carpații“ a sosit. Societatea și l'a schimbat numele, dar scopul, n'aravul său nu. „Carpații“ i-a spânzurat pre unguri într'un apel de răscoală. Liga chiar așa, a vrut să-i omoară prin un memorandum adresat Europei!

După cum ne convingem din raportul dlui Lupulescu, Liga a conceput un memoriu în contra ungarilor, și l'a împrăștiat prin Europa, prin lume. Memoriul e plin de minciuni. În Revista noastră s'a publicat răspunsurile la acest memoriu, din cari tot omul cu minte s'a putut convinge, că adevărul nu face nici o parte din lucrarea bucureștenilor; nici n'au vrut ei a lucra cu adevărul.

Și îi vedem pre anarhiștii români și pre tinerii esaltați cu memoriul sub-suară a colinda prin Europa. Îi vedem în Gand, în Berlin, în Paris, în toate unghiurile Europei, în toate redacțiunile ziarelor; în antișambrele diplomaților din toată lumea. Cu față palidă, cu ochi vârsați în sânge de turbare, în genunchi se roagă tuturor pentru declarațiuni, cumcă ei bine au lucrat, bine au făcut, când au scris despre regele nostru, constituțiunea, așezămintele noastre, despre însușirile ungarilor neadevăruri. S'a împrăștiat prin lume 13.000 de exemplare din memo-

riul acesta. s'a trimis deputați la Glastone în Anglia, și la alți diplomați: s'a chiebat în țară 8 greci și 6 sërbi; bancheturi, prostii, care la olaltă a costat 100.000 fl, o sumă enormă.

Ce știu ligiști producea după atâta colindare, atâta bani, atâta trudă; după espedarea 13.000 de esemplare? Despre rezultatul acestora dă samă raportul Ligei. Să-l vedem.

Broșura publică LIV, adică cincizeci și patru de scrisori, de la bărbați eminenți o parte, articlii din jurnale, de la societăți de studenți etc. Dintr'aceste scrisori 10—14 nu se pot lua în considerare, după-ce acele isu falsificate de ligiști, sau o parte isu scrisă în favoarul ungarilor. Este vorbă de 40 de scrisori adunate cu multă trudă și necas în favoarul bucureștenilor. Și aceste 'su culese iute după espedarea miilor de esemplare, înainte de ce ungarii ar fi răspuns la atacul bucureștenilor. Așadară acestia i-au judecat pe unguri fără ca să-i fi ascultat și pre ei. Cum poate cineva judeca asupra cauzei dintre doi oameni ascultând numai pre unul?

Aceia, care s'au grăbit cu judecarea ungarilor, s'au grăbit pentru-că n'au simpatizat cu ungarii. Dar să lăsăm: 40 de oameni din Europa 'su de părere, că ungarii n'au drept în cauza română. S'a espedat 13.000 de esemplare, s'a trimis prin Europa 50—100 de deputați, s'a cheltuit 100.000 floreni, și rezultatul? scrisori de la 40 de oameni! Între locuitori din Europa (câteva sute de milioane) s'a aflat 40 de oameni care zic, că Liga are drept. Nu vorbim despre rezultatul mișcării ungarilor, nici despre efectul răspunsului nostru. Atâta știu, că noi și ungarii cu răspunsurile noastre n'am cheltuit

n'am colindat prin Europa, și totuși ni-au venit mai mult de 40 de scrisori. Însă nu fie împrejurarea asta dovadă în contra bucureștenilor.

Din scrisorile publicate în broșura Ligei putem ceti, că ungarii 'su barbari, fără cultură, fără bun simț, asupritori, tirani, sëlbatice, cu fire mongolică, țigănească, un popor, care n'are loc în Europa. Iară despre românii regalului român, cetim, că acestia 'su de viță romană, 'su sentinela culturai în Orient, 'su culți, cu însușiri fenomenale, bravi; cu așezeminte bune, cu cultură înaintată etc. etc.

Și oare pentru-că niște oameni pentru voia bucureștenilor afirmă atâtea lucruri, oare acele în realitate vor avea oare-care fundament? oare la afirmările acestora asupra țerii ungurești soarele se va stinge și nu va lumina mai mult, și asupra României va fi doară mai strălucit? Oare la acestea cultura, industria, libertățile, spiritul liberal din Ungaria se va nimici cu totul și Ungaria, pe charta Europei, va deveni o pată neagră? Sau România va fi alta decât cum îi?

Legiștii așa cred? Și chiar credința aceasta a lor ne îndeamnă, ca să-i atacăm, să-i lovim, să-i scuturăm, ca să se întoarcă de pre drumul luat, după ce acela e drumul nebunilor, al ușuraticilor, al leneșilor, cari nu vreau a lucra cu serioșitate pentru viitorul unui popor, ei cu minciuni, cu calumnii vreu să 'și câștige simpatia efemeră a lumii; își pierd timpul și puterea într'o luptă sacă, desonestată! Acei 40 de oameni, cari astăzi s'au declarat pentru români, mâne, după vântul bătător, se vor declara pentru unguri. Atari declarațiuni

pot avea valoare înaintea copiilor; bărbații serioși se vor bucura numai de munca onestă, de sîrguința de a folosi statului.

Vom vorbi adevăruri, de care preligiști îi apucă greața.

Ungurii sunt de o mie de ani în Europa. Au fundat un stat de sine stătător. De nouă sute de ani sunt creștini. Au o istorie strălucită, un trecut plin de glorie, de suferințe, de fapte mărețe. N'au iubit nici odată robia; au fost totdeauna în serviciul liberalismului, și popoarelor subjugate totdeauna li-au dat ajutor spre recăștigarea libertății. Pentru independința, neatîrnarea patriei s'au luptat ca lei în contra turcilor, nemților etc. Poporul unguresc nu-i de astăzi în Europa; susținerea statului ungarilor li-au costat mult sânge, și după sângele vărsat, după jertfele aduse umanismului, liberalismului au dreptul de existență între statele europene. Statul unguresc își are cultura sa; o cultură de o mie de ani dezvoltată; în Orientul Europei Ungaria a fost focarul culturai europene; protestantismul numai până la Carpați s'au întins, ideile liberale ale Europei numai până în Carpați a străbătut; dincolo de Carpați a fost slavismul, grecismul cu deplina sa intoleranță, negură, cu jugul popoarelor.

Ungurii nu vreau a cuceri în Europa. Și-au teritoriul lor de o mie de ani cucerit, pământ propriu; surzuit cu arma, cu sângele lor. Nu e popor lacom, nu-i trebuie teritor străin, nici avere străină, nici de la nemți, nici dela alte popoare. Dar' averea sa, teritoriul său îl știe apăsura; din acesta nu va da nici un grunz mimării. Poporul unguresc vrea că precum statul acesta de o mie de ani a fost ungu-

resc, așa și pre viitor să rămână de pământ unguresc, pentru-că ce se va alege din dulce patria noastră, dacă românii vor alerga spre România, sârbii, rușii, nemții etc. în cele laturi.

Și ca să-și poată tot poporul afla fericirea în statul unguresc, legislațiunea ungurească a ascurat toate drepturile de existență: naționalitatea prin școală și biserică; frățietatea prin egalitate înaintea legii; toate drepturile omenești prin libertatea presei, prin legile de tot liberale și umane. Și ca să-și poată întări ungurii țara, statul unguresc lucrăzua, noaptea cu haine sufulcate, cu tăria spiritului european; își desvoaltă cultura, fac progrese ne mai auzite pe tot terenul; industria, agricultura, învățământul etc., armata ungurească, investiturile pe tot terenul; institututele și instituțiunile statului sunt admirate de Europa cultă; energia ungurească, iubirea de patrie, alipirea și credința tradițională către tron și regele, sunt talismanele prin cari ungurii vor câștiga totdeauna simpatiile Europei. Ungurii lucră cu mâinile, cu picioarele, ca statul unguresc să fie cult, să fie liber și fericit. Sîrguința asta și are rezultatul său.

Ce cred anarhiștii Bucureștilor? Cumcă trecutul strălucit, dreptul de existență după o muncă serioasă de o mie de ani, instituțiunile liberale ale Ungariei se vor nimici prin memorande mincinoase, prin sbierături, prin colindate în Europa? Cumcă ungurii la sbieratul acest sęc, vor sta doară în loc, și nu vor merge mai înainte pe calea lor culturală? Să vor spăria doară de Lucaciu, Balteș, sau de dl Lupulescu, de Liga anarhiștilor și pre toți aceștia, îi vor invita ca să ocupe Ardealul,

să-l ducă subsuoară? Naivități! Până când oamenii Ligei sbiară prin Europa, aleargă după scrisori afurisite, ungurii lucră și se întăresc, pentru-că 'su pătrunși de dreptatea luptei lor!

Idea lui Papiu nu se va realiza pe calea asta. Idea de care îi pătrunsă Liga pe calea aceasta va fi numai compromitată; ma va fi periclitată chiar existența statului român.

Nemții și italienii încă și-au avut idea lor de unitate. Ideile lor a fost realizate prin muncă uriașă. Nemții a tăcut și a lucrat. L'au întărit poporul, au făcut progresē enorme pe tot terenul. N'au colindat prin Europa a aduna scrisori, prin care să fie misiunea, sau cultura nemților documentată; n'au fost tăria lor în memorande și scrisori adunate cu multă trudă; tăria lor a fost în brațele cetățenilor, în cultura lor dezvoltată, care a fost documentată prin realitate, iar nu prin scrisori flenduroasă, fără nici o valoare.

Față cu cultura dezvoltată, față cu munca fără răpaus, față cu propășirea unguirilor pe tot terenul ce fac Ligisti Bucureștilor? Doară învață cu sirguintă, lucră și ei fără răpaus, rădică școli, institute, îngrașă poporul, îl întăresc pre cetățan ca odată să fie tare și mare? Nimic! Liga se îndestulește cu ocărîrea unguirilor: că-su barbari, că-su neculți, că-su tirani, că-su cu fire mongolică etc. Și 'n realitate? Ungurii se fălesc cu o cultură europeană de tot apusană. Liga se îndestulește cu lauda românilor, că-su bravi că-su culți, că-su tari, că-su sentinela culturei în Orient... și 'n realitate? După afirmarea dlui Barbu Ștefanescu de la Vrancea: Țăranul român în România „nu e decât un schelet, cărui îi

spânzură oasăle în ordine naturală și pre care este asvêrlită o piele murdară ce-l acopere.“ Și iarăși: „Românul nostru de la țară nu e decât o ființă sarbădă, cu ochii aproape stînși sdrențuroasă murdară și atât da slabă, încât păr' că-i sună închieturile oaselor când se mișcă.“

D'apoi cum domnilor? cum poate fi un schelet sentinela de cultură? S'au ligiștii, cu un atare schelet voiesc a-i bate pe unguri? Ce voiesc ligiștii cu noi, cu cei din Ungaria, când românii țărani în jurul lor sunt cu ochii stînși, cu oasē uscate care 'su acoperite de o piele murdară?

Nu ni așa tocmeala, domnilor! Papiu Hariu în memorandumul său prezentat vouē, a poruncit românilor de dincolo de Carpați, ca să l întărească poporul, să-l cultivezē, luminezē, ca odată să o poată realiza idea de unitate. Poporul care aleargă după mari idei, trebuie să aibă tăria brațelor, a culturii; a luminii; energiă în muncă. Patruzēci de scrisori colindate prin Europa nu-l vor face pre scheletul României nici mai brav, nici mai gras, nici din statul oriental un stat cult occidental. Toată cultura națională a românilor din statul românesc e tineră, e numai de ieri, căci tot trecutul principatelor a fost slav, a fost grec. Patruzēci de scrisori nu va face din cultura română o cultură mai bătrână, nici nu o vor putea nimici cultura unguirilor basată pre un trecut de o miie de ani. A ști atâta nu trebuie să fim nici filosofi, nici ligiști; nici să cheltuim sute de mii, nici să ne dejosim cu călcarea pragului în anteașambrele diplomaților europeni.

Veniți dară, cu cultură, iar nu cu brutalitate; cu tăria adevărului, iar nu minciuni, cu calumni; cu instituțiuni liberale, iar nu cu apucături medievale; cu idei europene, cu umanitate, iar nu cu asuprirea raselor, confesiunilor. Ce fac astăzi ortodoxii cu jidovii, mâine așa vor face și cu gr. catolicii, și cu celelalte confesiuni! Noi cei ce locuim în statul unguresc, și suntem cetățeni egal îndreptățiți, nu suntem dedați cu astfel de lucruri; noi toate libertățile omenesti le avem. Așa dară numai așa ne vom pute alipi de voi, dacă voi veți veni cu o cultură mai mare, cu un liberalism mai adânc, cu o forță mai tare. Așteptăm ca România să fie un stat de tot modern, de tot tare, cu temelii solide, de tot național românesc; nu odată turc, odată slav, rus, odată grec etc. ca cum a fost în trecut; ca să n'aibă influință acolo nici o naționalitate. Astăzi? Iată cu puterea brutală, cu ajutorul și îndemnul rușilor s'a răsturnat ministerul lui Brătean; s'a sfârșit constituțiunea română în două ca și o flandură fără valoare; camera deputaților s'a împrăștiat și majoritatea, voința națiunii românești s'a nimicit. Mâne? Mâne se pot întâmpla evenimente mai triste, mai amenințătoare pentru românismul din Orient, pentru că nime nu ne poate asigura față cu influința rusă, care o are asupra regatului român!

Nu, domnilor, într'aceste împrejurări nu vă putem întimpina cu brațe deschise la granițele țării. Vă vom aștepta, noi românii, cu puști, cu furci; și în interesul și numele romanismului vom descărca armele noastre asupra voastră, și vă vom alunga ca să mergeți înapoi, să vă pregătiți mai bine! Noi vom apăra țara noastră în numele

romanismului; pentru-că Ungaria a fost, și va fi focalarul romanismului, aici s'a susținut romanismul în trecut; aici se va susține în viitor, când ligiștii vor fi iarăși ruși, slavi, s'au greci, s'au de altă influință desbrăcați de naționalitate.

Cumcă liga n'are oare-care scop cultural românesc, cumcă ea lucră în numele romanismului, dar' în interes străin, arată și împrejurarea, că Liga se acată de unguri ca scaiul de oaiă, se acată de noi, cari suntem liberi, români de lege, de naționalitate, când naționalitatea noastră nu-i atacată de nimenea. Susținem școli, instituțiuni de tot naționale, și totuși Liga bucureștenilor lucră în contra noastră, până când la spatele lor, în Besarabia răpită, sfârticată din corpulu regatului român elementul român se nimicește; 200 de comune românești 'su contopite de tot în corpul colosal rusesc! Rușine! Pentru-ce nu lucră Liga în contra rușilor? Pentru-ce nu colindă prin Europa, că guvernul rusesc pe românii din Besarabia îi desbracă de toate, îi aruncă afară din moșiile strămoșești, îi duce într'alte părți ale imperiului; nici școli, nici alte instituțiuni românești; ma nici limba nu și-o pot vorbi! Cei cu dvoastră Domnilor? Cum vă grijiti voi de elementul român, dacă nu vă iviți acolo unde e mai mare lipsă de ajutorul vostru? N'ar trebui să mințiți, să calumniați, adevărul îi văzut de toți... românii din Besarabia mâne vor fi ruși. Mergeți și îi vedeți și pre cei din Macedonia în mâna grecilor... dar' voi îi sărutați pre greci; chiuiți prin birturi la olaltă, până când frații noștri de dincolo de Dunăre se pierd.

Cum să putem noi aprețui activitatea Ligei când o vedem în servițiul rușilor, al grecilor?

Nu, domnilor! noi cei din regatul unguresc nu suntem dedați cu atari flecure. Nouă ne place munca serioasă. Între noi încă sunt anarhiști smintiți de minte, cari lucră cu gura ca voi; cari cu banii vostrii ne amuță și pre noi, ca să fim inimicii patriei, statului nostru; însă partea serioasă la vârcolăciile voastre suride, san mai bine zis, vă compătimizește, vâzînd că pierdeți timpul, banii pentru nimicuri, fără tot folosul.

Lăsați-ve din servițiul muscalului. Alipiți-vă de aceia cari din răspuțeri lucră pentru înflorirea statului românesc. Noi încă vă vom ajuta... Tinerimea îmbătată de idea unității culturale, să se străduiască a o realiza pe terenul culturai, muncii serioase, și nu pe terenul minciunilor, frecărilor politice cu memoriuri, cu apeluri și proteste nefolositoare!

Multe am avea încă de spus. Le lăsăm la altă ocașiune. Astăzi putem constata: Liga culturală nu lucră pe teren cultural; nu servește intereselor române. Broșura Ligei cu iscăliturile sale dovedește, că ligiști mult au lucrut cu gura, dar n'au lucrut nimic serios pentru cultura românească.

Încă una. Bărbații României serioși, rēcunoaștem, lucră pre o cale curenită în interesul statului Român. Însă mulți sunt de altă pănură, cari cu gura, cu Ligi vreu să-l întărească romanismul în Orient. Un stat mic n'are lipsă de Ligi, de anarhiști, ci de muncă serioasă spre fericirea statului. Nu Liga, ci munca, institnțiunile liberale, îl vor susține și mântui romanismul în Orient.

Aceasta ni credința! Acum veniți loviți-ne... nu ne pasă!

Grigoriu Moldovan.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ELEMENTE UNGUREȘTI ÎN LIMBA ROMÂNĂ.

(Urmare.)

A b ă: postav. alb, dur (Hajd.: Etym.)
a b a (posztó). Forma h a b ă o găsîm în Lex. B. (panus albus).

** A c i: zimmermann; ács. Să zice prin Biharea în părțile de jos.

** A d ă ũ: steuer (Hajd.: Etym.); a d ó. În vocabularul din 1670. a d ă ũ: tributum. În varmeghia Aradului și 'n Bihării să aude d. p. „Am fost t'emat la birăũ pēntru adău ș-a zis, că dacā nu plătesc adăũ, im trimet'e vigrăhăităũ Cil'edũ mare cu mult chelșig să țin'e, pēntru-cā și adăũ-i tare mare.“

A d ă ũ ș a g: dătorie; a d ó s á g. După Hajdēũ (Etym.) din vorba a d a o s: „augmentation, addition, sucroit,“ și sufixul unguresc ș a g (cf. furtu ș a g; vālmā ș a g) și de aceea-l serie a d a o ș a g. La noi în părțile ungurene sună: a d ă ũ ș a g, d. p. „mē n'ec în adăũ-ș a g u r i.“

**A f i o n: áfiu m (Hajd.: Etym.) În forma aceasta numai în vocabularul bănățan din 1670. (Herba soporifera). Cuvēntul a f i o n care se folosește de obște este împromutare turcească.

A g ă d u e s c: lassen, erlauben, gestatten (Hajd.: Etym.); enged. În „Paremiarul“ lui Dosofteũ (1683.): „Și cunoscū Noe, că aũ îndereptat apa de pre fața pământului și mai agăd u i încă 7 dzile altele...: et cognovit Noe, quia cessavit aqua a terre. Et cum sustinisset adhuc septem dies alios.“ (pag. 32. a). Tot acolo: „Aceasta dzice Domnulũ: agăd a i-me la dzua sculării miale de măr-torie: propterea e x p e c t a me, dicit Dominus. in diem resurrectionis meae in testimonium“ (566.) [cf. i n g ă d u e s c]

A g i s t i n ă: kastania; g e s z t e n y e (Iszer: Wörtb. Lex. B.) Cuvēnt ardelean. Pentru a-prothetic cf. laută; alaută; lămăe; olămăe.

** A d'eũ: tun; ágyú. În graiul cătanelor.

** A d'aș: strat, răsad; ágyás. În jurul Salonteï (varm. Bihărei:) „crucele de grâu în-prăstiate prin arie“. Să folosește în Biharea și în apusul varmeghieï Cluși.

** A i andic: dar; ajándék. Prin Biharea.

** A caț: robinia pseudo acacia (Lex. B.) akác z. Mai cu samă prin Ardeal în înțele-sul de lemn (acaț).

A car: sei es, magnun (Hajd.: Etym.) Vocabularul bănățan: „a car: sive, vel; a car-care: quicumque, quivis.“ Lex. B.: „a car: batăr, ori, fie, fiește: cunque, libet, -vis“ (pag. 365.) În „Testamentul noũ“ din 1648 citim: „Unul crede că e slobod a car-ce a mânca“ (219). Prin toate părțile, unde 's rumânii în atingere mai deasă cu ungurii, se poate aude.

A că u: amphora, o măsură de 40 de cupe: a kó (Lex. B. Cih.: Dict. II. 475.).

A că s t ă ũ: akasztó. În Biharea l-am auzit în două înțelesuri: 1) spânzurători; 2) om blăstămat.

Al ă ũ: rete; háló (Lex. B.) Forma hălă ũ o aflăm în Lex. B. însă noi am avut pri-lej al aude și fără sunetul începător, *h*. Per-derea sunetului începător *h* este o ivire foarte comună în limba rumânească, d. p. homo: om; herba: earbă; hid'ed'e: id'ed'e (laută; hu-sar: usar (cătană călăreț); χαρτί, χαρτία: hăr-tie, ărtie scl. Lex. B. zice, că hălă ũ își trage originea din ἔλεω: piscor.

Ale ũ: arvună (Lex. B.): handgeld, da-raugabe (Iszer: Wörtb); eló (pénz.) „Du-ți bade dorul cu tine, nu-l lăsa de-aleũ cu mine (Familia. 1883. pag. 215.). Cihac (Dict. II. 475.) din ungurescul foglaló îl deduce, însă luând în samă legile fonetice ale limbei ru-mânești, etimologia lui nu o putem primi, căci din ung. foglaló ar fi trebuit să se nască 'n limba rumână o formă foglălăũ, făglălăũ.

Noi din partene ne alăturăm la părerea lui Hajdăũ, care zice, că icoana cuvântului al'ėu e ung. elő. Despre origine ungurească vorbește și jurul, valea Murășului, în care vie-țuește; apoi diftongul *eu* din capăt, ce numai în împromuturile ungurești se ivește, d. p. c i a c ă u: csákó; fed'eũ: fedő; fere-d'eũ: feredő; hărdăũ: hordó; halaș-

tău: halaštó; copârșeũ: coporsó; să m ă d ă ũ: számadó; vontătăũ, v ă n -tătătăũ: vontató (o grămadă mai mică de pae ori de fên); zurgă'leũ: zörgeló scl. Cuvântul nostru al'ėu dovedește, că și ung. eló singur, fără vorba pénz, a trebuit să 'nse..ne aufgeld.

Alduesc: benedico, saluto, fortuna, gratulor (Lex. B.): segnen, beglücken, grüssen glückwünschen, gratuliren (Iszer: Wörtb.) áld. Cuvântul e folosit la rumânii din Un-garia. În vocabularul bănățan: alduesc: be-nedico; alduit: benedictus; alduitură: benedictio. În „Sicriul de aur“ (1683.): „Afla-vei înrălte cărți cercând cu deadins, aflavei și cuvinte, cum iaste: în alean, hasnă alduială“ (Cip.: Anal. 116.). „În Făjet să zice: boul este alduit, pentru-că aũ fost de față la nașterea Domnului; despre soarele și luna se aude: sântul soare și alduita lună“ (Hajd.: Etym.) Jon Viski, care în Boldogfalva a tradus psaltirea lui Albert Molnár (1697.), astfel zice: „Domnul lu Izrael fi al-duit și 'n vecie slăvit“ (Dos.: Psalt. (Întro-ducere) XLII.). „Fir'-ai cireș alduit de mine de Dumnezău, de gura fiului mieũ“ (Gaz. T. 1887. 131. Ardeal).

Lex. B. îl deduce din lat. allaudo. În-protiva părerei aceste vorbesc: a) că difton-gul din laud- fără urmă nu trece după le-gile fonetice ale limbei rumânești (cf. laud; adaog); b) dacă tulpina ar fi lauda, verbul s'ar conjuga după I. conjugare (cf. cânta; ara); c) limba rumânească nu numai cu-vântul áld, ci și aldás, áldomás l-a îm-promutat dela unguri, cari tot din el aũ rė-sărit. Singur Ha,deũ încă astfel să rostește, (cf. Cih. Dict. II. 475. Nyelvt. Közl. XIV. 438.).

Aldămaș: 1) vin bu comme arrhes à la conclusion d'un marché; 2) pourboire (în înțelesul următorii numai în Ungaria) (Hasd. Etym.): kauftrunk, trinkgeld, (Lex. B. Iszer: Wörtb.): áldomás. În Moldova a d ă l m a ș și a d a l m a ș; în vocabularul bănățan: alde-mash: donum. Într'un zapis din Târgoviște (1636.): „a cumpărat o vie dela Stanciul șoi-marul de Târgoviști; și am cheltuit la al-dămaș...“ (Hajd. Etym.). „Acu aldămașu cade pe dumneata“ (tot acolo). „Să învoiră cu mumă, cu tată, acuma romasă să bea al-

dămașul“ (t. a.). În Prahova să zice: „Al-dămașul se face la vnzări și cumpărări (t. a.) „La al dămaș vnzătorul plătește două părți, ear cumpărătorul numai una“ (t. a.).

În limba rumânilor din Ungaria e în obște răspndit. (cf. Cih.: Dict. II. 475. Nyelvt.: Közl. XIV. 438.)

Care ie parte în aldămaș, este al dămașer: praesens mercipotui, combibens e mercipotu (Lex.: B.) der beidem kauftrunke gegenwärtig ist (Iszer: Wörthb.). Cuvântul acesta, care este o formare, cu mult mai nainte să ivește în limba rumână ca originalul al dămaș; asta dovedește despre vechimea împromutării. Într'un zapis de vnzare din Prahova (1596) citim: „Accasta moșie vndutam cu știrea meghiașilor de sus și de jos, fostaș și al dămașarii, care să vor iscăli mai jos“ (Hajd.: Cuv. B. I. 67. 270.)

** aldaș: benedictio, salus, felicitas (Lex. B.): segen, heil (Iszer: Wörthb.): áldás. Numai în părțile ungurene. (Cf. Cih.: Dict. II. 475. Nyelv. Közl. XIV. 438.)

Aleș: 1) insidieusement, de guetapens 2) embûche, piége (Hajd. Etym.): nachstellung, lauern, lauer, hinterhalt (Iszer: Wörthb.): sub-sessa, insidiae (Lex. B.): les. În înțelesul d'întâi îl aflăm deja în „Pravila“ moldovenească (1646): „Cela ce va zălogia casa la omă ucigătoriu, pentru să se pue aleș acolo, acesta să va certa ca și un ucigătoriu“ (172). Formare denominală e cuvântul aleșuesc: dresser des embûches, tendre des piéges (Hajd. Etym.): belauschen, aufpassen, nachstellen, lauern (Iszer: Wörthb.): insidior, insidias tendo, pono, in fraudem duco (Lex. B.) În „Biblia“ din 1648 cetim: „Eară tu nu-i crede pre ei, că-lă aleșuescu dentru ei bărbați mai mulți de patru zeci (Sbier: Cod. Vor. 53.) Farieseii tare începură a-i sta lui înprotivă și al îndemna pre elū de multe să grăiască (Cip. Anal. 91.) Toz numai en protiva me topeszk și me alleșujesz k“ (Dos.: Psalt. Intr. 42.) Vocabularul Budan și din vorba asta face latină: „a lat. ad et la cio, lexi, lectum; x mutata în ș more solito.“ (Cf. Cih. Dict. II. 476.)

** A leveș: piquettemauvais vin (Hajd.: Etym.) piquette, jus, potage (Cih.: Dict. II. 476.) le ves.

Alean: 1) contrariété, adversité, envie; 2) mélancolie (Ilăjd.: Etym.): groll (Iszer: Wörthb.): simultas, odium occultum (Lex. B.): ellen.

Un cuvânt foarte împământănit atât în limba cea veche, cât și în graiul de azi. Hajdău încă recunoaște că e d. viță ungurească. Cihac zice, că să trage din paleo-slavonul alin ū: insidiosus; neo-slovenește: jalen: neidisch, jal: neid. Din paleo-slavonul alin ū limba noastră ar fi format un alin ori arin (cf. vecin, rozmarin, găină șel) Nu putem primi tot pe temeul legilor fonetice nici derivarea făcută de Lex. B. alean=alienus. În vorbele de origine latină în grupa lia, lie, lio, sunetul l, adeca, dacă după un l urmează două vocale, totdeauna să moaie, d. p. filius: fiu; folium: foii; mulier: muțere; despoliare: despoia șel.

Alean ocure deja în monumentul cel mai vechi al limbei românești: „Înprotiva numelui lu Isusu Nazareninul multe într'alenu se facu (Sbier: Vor C.) 75, 34, 100, 101.) În „Biblia“ din 1560: „Voiu întoarce fața mea în aleanul vostru (Hajd.: Cuv. B. I. 8. 10. 12. II. 401.) Oamenii greșiră în aleanul domnului (Pal. 35, 4', 54. Cip.: Anal. 117. 120.) Multe lucruri făcură în aleanul scripturii sante“ (Bart.: Cat. Calv. 7. 16, 55, 73, 74, 75, 76, 77, 120.)

După ce din pildele aceste am putut vede, că în limba veche cuvântul era cu totul cunoscut, să căutăm acuma locurile, că unde viețuește astăzi. Succesul cercetărilor noastre va fi, ca totindenea, unde șed români, este cunoscut. Să începem de acasă și așa să naintăm spre răsărit. În Ungaria și Ardeal îl vom auzi și în formările sale. „Ne om pune din aleanul ochilor (Hațeg. Trib. 1887. 1/III.) Cucul cântă 'n poeniță, mândra plânge 'n dumbăviță, nu plânge de aleanul meu, ci plânge de aleanul său“ (Năsăud. Gaz. T. 1886. 152.) În Rumânia: „Spune maică, ce te doare, că mo-i face vrăjitoare, de alean să te descânt, să calci vesel pe pământ“ (Hajd.: Etym.) În Bucovina: „Inima mea mult oftează de alean“ (tot acolo). În Besarabia: „Și să staū, să m' odichnesc, să plâng și să mă jelesc de aleanul vieței mele“ (t. a.)

Din datele aduse se poate vede, că cer-

cul folosirei a cuvântului alean cuprinde pe toți românii dincoaci de Dunăre.

Aleanuş: inimicus. Forma curată ungurească o aflăm în vocabularul din 1670, **alenish:** inimicus: **ellenes.** „Domnul en pofta a' allenişilor nu-l va da (Dos.: Psalt. 41.) Allenişii miei mine szidujeszki şi perire-m vojeszk (t. a. 42.) Să veți tălmăci înaintea boul, să ai asinul rădăcit al aleanuşului (Cip.: Anal. 72. anul 1582.). Sămănța ta buruiască „porțile aleanuşilor săi“ (Pal. 70. 61. 38.)

Alenşig: inimicus: **ellenség** (voc. 1670.) „Domnul mânia sa o aŭ încins în aleanul miei şi m-aŭ pus pre mine lui alenşug“ (Cip. Anal. 117 anul 1683.)

Alenzuesc: contradico: **ellenesz** (voc. 1670); alenzuitură (formare deverbala): **contradictio** (t. a.).

Alcam: ruse, piège, guet-apens, savoir-faire (Hajd.: Etym.): geheimnis, heimlichkeit kunstgriff, vorthail (Iszer: Wörtb.): arcanum, mysterium, res occulta, ars, techna (Lex. B.) Cuvântul de față unii-l derivă din limba turco-tatară, alții din cea slavonă, iar Lex. B. după năravul său, cu ori şi ce preţ să trudeşte al deduce din lat. **arcanum.**

Hajdău încă recunoaşte, că nu poate fi nici de origine turco-tatară, nici slavonă, cu atât mai puțin latină, căci din forma **arcanum** româneşte ar fi **arcân, arcâm, arcău,** dar nici când **alcam.** Întru toate corăspunde cuvântului ungurec **alkalom** (Etym.).

Vorba **alcam** de trei ori ocure la **Coresi** (Omilar. 1580.). „Ne chinuim în alcămurile vrăjmaşului“ (quater. XI. 3. quat. XVI. 14. quat. XXVI. 1.).

Precum dovedeşte literatura veche, Hajdău are tot dreptul; dovada să întăreşte şi prin aceea, că vorba **alcam** numai ici-colea să aude în Ardeal însă tipul cuvântului **alcam** nu e, după cum Hajdău crede, ung. **alkalom,** ci forma veche **alkalm, alkam.**

Suffixul **alm, elm** în limba cea veche ungurească din rostirea leneşă de multe-ori apare, că **am, em, d. p.** „Feelem nek wl my ellensegwnek kezebe wl meg zabaooltak: Fără temere ne-am mântuit din mâna vrăjmaşilor noştri (Cod. Festetich 270.). **Alkomas, lo lezen:** Va fi cal potrivit. (Levelstár 85.)

În vorbirea ungurească din Göcsény şi Örség totdeauna numai forma **âkomas** să aude: „Elörtö rajt a bottyát pedig âkomas nagy vót ám: A rupt bâta pe spatele lui deşi era destul de groasă“ (Nyr. XII. 281.).

Mai avem de a da samă despre deosebirea înţelesului. Este lucru vederat, că omul „potrivit“ la ceva îi şi „istet“; cel istet însă are şi minte ageră şi viclenie; trecerea de la „potrivire“ la „viclenie“ e simplă şi naturală. În nuanţa aceasta de înţeles îl aflăm deja şi la scriitorii vechi ungureşti, d. p. la **Pázmány** (Kalauz 884.) **alkalmas** însemnează istet; la **Monoszlai** (40.) **alkalmatosan:** circumspecte. **Florian Mátyás** în lucrarea sa „Magyarneveltörténeti szótár-kisérlet“ aminteşte un vocabular în manuscris, unde **alkalmas** are înţelesul de „habiliis.“

Alcătuiesc: céer, produire, former; composer, arranger (Hajd.: Etym.): zusammensetzen, fügen, bauen (Iszer: Wörtb.): compono, struo, construo, coalescere facio (Lex. B.): **alkot.** La **Coresi** (Omilar. 1580.): Easte cămilei mai lesne prin urechile acului a să alcătui, decât u bogatul a să spăli“ (quatern. XXXI. 7.) Într-o predică din veacul XVII. „Cu adevăr să credeți, că pre noi Domnul ne-aŭ alcătuit. Nimic așa mişcătoriu şi la cele mai înpetrite inimă, decât o poezie bine alcătuită (Cip. Arch. 615. 617.) Doară limba lătinească nu-î alcătuită din grecească? Spiritul femeesc este alcătuit de trei părți din iad şi una din raiu“ (Hajd.: Etym.).

Deja **Cihac** (Dict. II. 475.) şi **Hunfalvy** (Nyelvt. Közl. XIV. 438.) a dovedit originea ungurească cuvântului **alcătuiesc.** Ba încă şi Hajdău recunoaşte, că de a dreptul să trage din limba ungurească (Etym.). **Lex. B.** ca totdeauna aici acum nu voeşte a lăsa din latinism: „Ital. antqu. **quotare:** componere, ordinare.“ Etimologizarea asta la amăgit cât-va ş pe dnul Hajdău, că mai la vale, deşi a recunoscut odată originea ungurească a cuvântului, totuşi zice: „derivarea făcută de **Lex. B.** e foarte ingenioasă şi poate ave vre-o posibilitate.“

** **Alcăzesc, alcăzuesc:** më toc-mesc: **alkuszik.** În părțile ungurene.

** **Altal:** per: **által.** Să aude în părțile ungurene. Mai interesantă e însă forma

altan, care mai pretotindenea să rostește în Ungaria, d. p. „Hai să notăm Mureșu altan! Du-te altan la vecin și spune-i să vină pe sară altan la noi.“

Întru toate corespunde postpozițiunii ungurești altal. Greumentul îl face numai schimbarea sunetului *n* în *l*, dar astfel de iveli vom găsi mai multe în limba românească d. p. (ad) simil—(a) semen (ea); paucill—puțiu, fuligine—fumingine.

Altoesc. (v. ultuesc).

Ambitus; subdiale, ambitus (Lex. B.) Este cunoscut că terminațiunile -us -um în limbele neo-latine nu s'a păstrat, însă limba ungurească în împromuturile latinești susține forma întregă a nominativului, d. p. czédruș, plébanos, nótáros șcl. Cuvântul nostru ambituș este dar împromutare ungurească.

Amiruesc (v. miruesc).

Amistuesc (v. mistuesc).

Aprobare: aprobez; aprobál. Originea ungurească o dovedește sufixul *l*. Cuvântul de față nu s'a folosit nici când în graiul poporului; numai într'un loc ocure în scrisoarea vlădicului Moga (1814. nov. 1.). Scrie lui Petru Maior, că nu voesc a cumpăra cărțile trimesc de el și că le osândesc, însă „care eș toate nu le aprobáluesc“ (Cip. Arch. 519.).

Aprod: preux, huissieur (Cih.: Dict. II. 476.): apród. În cronica lui Michail Moxa (1620): Tocmai de veniia aprozi de la Foka de-i spunea necredința cătră împăratul (Hajd. Cuv. B. I. 392.). Cf. Nyelvt. Közl. XIV. 438.

** Aproșag: mărunțușuri: apróság,

„Am vășărliț (cumpărat) niște aproșaguri“ (Bichiș și Cianad)

** Arac: gropă: árok (Mal.: Szót. 49.)

** Arăduesc: purced: ered. În părțile ungurene.

Archivarăș: archivar: archiváros. Tot în scisoarea a vlădicului Moga: „am pus acelea să stea în archiv, fiind că alt loc n'am avut. Archivarăși, cari am avut sub aceasta vreme ș'a luat și dinșii mai ales baiful, care aș prebegit.“ (Cip. Arch. 519.).

** Arcuș: coală de hărtie: árkuș papiros (Mal.: Szót. 49.) În părțile ungurene.

Arminție: un fel de vamă: harminczad. Să aude în toată Ungaria

** Arn'e u: acoperișul dela cocie: (kocsi) ernyő. Îl rostesc ungurenii.

Arpăcaș: gruau d'orge, orge, perlé, mondé (Cih.: Dict. II. 476.): árpakása În varmeghia Aradului am auzit și forma hărpăcaș.

Arșău: béche (Cih.: Dict. II. 476.): grabscheit, spate (Barci: Wörtb.): á só: (Mal.: Szót. 49.) Ocure și în limba neo-slavonă și sêrbească: ašov și aršov (Cih.), apoi în cea ruthenă: ašov și aršov (Cih.), apoi în cea ruthenă: aršuv.

Astăluș; mesar: asztalos. În Ungaria afară de bănățani, cari zic tișlăr, să unde prin tot locul astăluș.

În vocabularul manuscript a lui Sam. Clein vorba arcularius o esplică astfel: „făcătorii de lăzi, astăluș“ (Cip.: Arch. 278.).

Dr. George Alexi.

ELEMENTE CLASSICE IN POESIA POPULARĂ ROMÂNĂ.

(Hadesul lui Virgiliu).

La maghiari sunt foarte puțini aceia, cari se ocupă cu literatura română, și de aci provine, că oamenii de știință preste tot nu sunt orientați despre starea și momentuositatea multor întrebări literare. Pentru aceea m'am decis, ca încât mi-a concede spațiul foilor, voi publica unele sau altele, din studiile făcute în decursul a mai multor ani, și mai vîrtos lucruri de acelea, cari se referesc la filologia classică și literatura maghiară. O atare întrebare însămnată e și ceștiunea de față.

Dacă aruncăm numai o privire fugitivă asupra tuturor productelor poesiei populare dela români, și acestea apoi le vom asemăna cu produsele de asemenea natură a celorlalte limbi romanice, — cari produse la toate națiunile surori au o basă mai estinsă și o variațiune nespusă. — vom ajunge la ucel rezultat, că popoările romanice în aceasta privință, eșind din cercul sêrac și răștrins al poesiei populare a țerei mame, fugind de influința apăsătoare a acesteia, între im-

prejurări noaue, sub influința altor clime ideile de o frumusață eternă le-au știut îmbrăca într'un văstmînt mai frumos, le-au știut exprima prin o limbă mai sonoră și în mai multe variațiuni.

În timpii mai noi s'au și făcut cercetări pe acest teren.

Bartsch, discursul său „Ein keltisches Vermass im Provenzalischen und französischen 1)“ se nisuește a dovedi, că cu ocașunea formărei limbei romanice influința cheltică a fost atât de mare, încât inspirațiunea, sau sufletul poeziei populare să poate zice cu tot dreptul că a fost cheltic.

Tot asemenea aduce argumente și Nigra în opul său intitulat „La poesia populară italiană“ spre dovedirea acelia, că poezia populară a Italiei de nord în mare parte poartă timbru cheltic.

Dacă acum aceste puncte le vom considera de punct de mănecare, atunci deducțiunea noastră va fi următoarea: că, dacă produsele poeziei populare a popoarelor romanice din apus (italian, frances, spaniol) nu-s de origine latină, deoarece-ce poporul latin în întreagă Italia și poate și în provinciile n'au avut simț pentru poezie, atunci nici în limba română nu poate fi de origine latină poezia populară; și precum acolo e inspirațiune cheltică, așa aici va fi inspirațiune dacică ori thracică.

Bogdan Hașdău 2) ocupându-se cu etimologia cuvîntului doină, constată, că de origine latină nu poate fi nici din aceea cauză, deoarece-ce romanii n'au avut poezie populară, toate produsele poeziei populare se mărginesc la niște cântări militărești, de cari a păstrat Flavius Vopiscus, și pre cari legionarii le cântau lui Aurelian:

„Mille, mille, mille, mille, mille, mille decollavimus,
„Unus homo, mille, mille, mille, mille decollavimus.
„Mille, mille, mille vivat, qui mille mille occidit,
Tantum vini habet nemo, quantum fudit sanguinis.“

Provocându-se la acest exemplu, zice, că atare a fost poezia populară latină și poporul trebuie să-o creadă aceasta, deoarece-ce i-o zice aceasta profetul ei, o atare auctoritate, care în știință întrece cu mult epoca sa. Însă

aceasta aserțiune trebuie și documentată, cu ceea ce Hașdău rămâne dator.

Acest concept, „poezie populară“ e un concept atât de vast, și aserțiunea lui Hașdău atât de nebasată, atât de unilaterală, încât se poate considera de o adevărată contradicție a faptelor adevărate. Îl înțeleg bine pe Hașdău; e drept ceea-ce voiește a zice, numai acolo e eroare, că nu se exprimă destul de clar. Esistența poeziei populare abia cred să o tragă la îndoială, dar da existența doinei populare, căci, cumcă romanii au avut poezie populară și că produse din aceasta au rămas până în ziua de azi, deși împrăștiate, e mai pre sus de ori-ce îndoială. 1) Căci originea poeziei la toate popoarele, și așa și la latini, avem de a căuta în sinul poporului.

După dezvoltarea vieții familiare și comunale, unele evenimente de bucurie sau de întristare, cultul comun dumnezăesc sau o întemplantare eternă ce influențază asupra voiei sunt tot atâtea cauze, cari în sufletul omului dau naștere unei dispușțiuni mai înalte, mai vioaie, care apoi la poporul latin și-a aflat expresiunea acum în doină acum în joc, și nu odată în arangiarea jocurilor sêrbătorești. Însă asupra dispușțiuni spirituale au (voință) influențat și alte întemplantări (fenomene) ale vieții omenești; deja în acele mai vechi timpuri au existat cântece (doina) jalnice (naeniae), cari se dedeau în funeibus senum, cuprinzând în sine laudele defunctului. 2)

La aceste ne vom reîntoarce mai jos.

Între produsele poeziei populare se mai pot înșira încă și cântecele de triumf (carmina triumphalia). Victoriosal duce reîntorcându-se acasă, trecând în triumf de-alungul cetății se suia pe Capitoliu, iar soldații și tumultul ce-i urma pre aceștia de voiă bună erumpea în cântec. Atare cântec ne-a păstrat și Suetoniu în biografia lui C. J. Caesar cap. 49. Gallico triumpho milites eius inter cetera carmina, qualia currum prosequentes ioculariter canunt etiam vulgatissimum illud pronunciaverunt.

„Gallias Caesar subegit, Nicomedes Caesarem.
Ecce Caesar nunc triumphat, qui subegit Gallias,
Nicomedes non triumphat, qui subegit Caesarem.

1) Zeitschrift für roman. Philologie t. II. 1878 p. 194 etc.

2) Columna lui Traian. 1883.

1) Vezi Bernhardy și Tauffel ist. lit. la pasagele „Volkspoesie. Volksdichtung.“

2) Varro de lingua lat. VII. 36.

Sau tot numai în biografia lui Caesar (Suetonius cap. 80.)

„Brutus quia reges eiecit, consul primus factus est. Hic, quia consules eiecit, rex postremo factus est.“

Mai dăm și de alte urme ale poeziei populare prin notificări împrăștiate. Doina era aroama lucrărilor „homines rusticos in vindemia incondita cântare, sarcinatrice in machinis“ zice Varro ¹⁾; daica (nutrice), viieriu, cărpitoreașă prin doină își îndulceau minulele decursă în muncă.

Cumcă fescennini versus, carmina de clarorum virorum laudibus și elogia încă au fost produse ale poeziei populare, nici nu amintesc. ²⁾ Mai toate datele și însemnările dovedesc aceea, că în Roma și jurul ei au fost și atari poeți, cari amăsurat lipselor unor evenimente au făcut aceste poezii ocazionale, sau numai din voia lor.

Urme despre poezia populară se află și pre timpurile împăraților, figurând ca obiect al mai multor pascuile și satire amară înșiși împărații. Tot Suetoniu a susținut pentru noi vre-o câteva pascuile frumoasă și caracteristice, și anume în biografia împăratului Nero (cap. 39.):

„Quis negat Aeneae magna de stirpe Neronem ? Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem. Dum tendit citharam noster, dum cornua Partlus Noster erit Paeon, ille ἐκκατηβελέτης. Roma domus-fiet: Veios migratē, Quirites. Si non et Veios occupat ista domus.“

Dar ce e mai mult, musa poporului roman după părerile moderne a creat și doine, despre ce dovedește în deajuns nu o odă de ale lui Horațiu: od. I. 17. (doină la beut) od. III. 17. (consolare), od. III. 10. [(staendchen, serenadă)] etc. dovedește mai departe doina ce obvine în Curculio lui Plaut. ³⁾

Phedromos înzădar își așteptă iubita sa, deodată îi plesnește numai prin minte, că să meargă înaintea ușei iubitei lui, să-i cânte una, da de se va îndura spre el. Aceasta doină nu e alt'ceva decât un staendchen ce s'ar nimeri chiar și în operetta Faust. Să auzim aceasta doină!

¹⁾ Varro, Nonius p. 56. Schol. la Persa III. 16.

²⁾ Genurile diferite ale poeziei populare le tratează mai pre larg Dr. Hóman Ottó, în „Philologiai Közlöny“ (Revista philologică), 1871 în doi articli.

³⁾ Plautus Curculio, I. 2. 60 etc.

„Pessulli, heus pessuli, vor saluto lubens
Vos amo, vos volo, vos peto, atque obsecro,
Gerite amanti mihi moreni amoenissumi:
Fite causa mea Lydi barbari,
Suffilite obsecro, et mittite istanc foras,
Quae mihi misero amanti ebibit sanquinem.
Hoc vide, ut dormiunt pessuli pessumi
Nec mea gratia commovent se ocus
Respicio, nihili meam vos gratiam facere.“

De atare natură pot fi și aceste poezii populare ce se cetesc la Gregorovius ¹⁾ despre a căror natură, neavând la îndemână acest op, nu am avut ocaziune a mă convinge.

Da, aflăm celea mai variate genuri ale poeziei populare, câte-odată redicate la nivoul literar, toate ca proprietate a poporului roman, ma aceasta aplicare apoi i-s'a preafăcut în sânge într'atâta, încât nu odată a trebuit a imprima prin lege satira mușcătoare ce obveniă în poeziile ce se nășteau din petulanța poporului care conturba liniștea. A fost așa dar poezie populare, și încă începând de la doina daicei de lângă leagăn în sus până la doina cea mai satirică; de la versurile cântate de băieți în sala lor de jucărei până la celca picante pascuile; dar n'a existat aceea poezie, care exprimă celea mai nobile simțăminte a sufletului omenesc, cari vorbesc despre bucurie și jale, de surprindere și admirare, cu un cuvânt n'a existat acel gen al poeziei populare, pre care noi îl numim „doină“ și despre care Adam Mickiewitz, poet polon, zice „Voi doine populare, sîcriul sînt al credinței cari legați tîmpul vechi cu cel n u; în voi își depune o națiune trofeele strămoșilor săi, speranțele cugetelor și florile simțămintelor. Pre voi nici nu v_e ajunge, nici nu v_e zdrobește nici o plagă. O doină populară! tu stai firm și veghiezi asupra altariului suvenirilor naționali, aripile și tonul tîu e atare, ca-și a unui ânger păzitor; nu odată ți sunt și armele așa de ascuțite, ca și a acelora. Flacă-rile mistuiesc creaturile penelului, furii răpesc tesaurii; doina încă totdeauna se rîfugiază în între munți, se lipește de ruine și de acolo cântă despre tîmpii de demult.“ ²⁾

Numai și numai la genul acesta a poeziei populare se poate referi următoarea observare a lui Corsen: „Roma adversaria erat in-

¹⁾ Geschichte der Stadt Rom., pag. 372.

²⁾ Vezi Imre Sándor „A dal nyelvérol“ (despre limba doinei). Bpesti Szemle, 1880. nr. 74 din sept.

crementis popularis poesis.“³⁾ Dacă la români într'adevăr n'a existat doină populară, de unde e aceea, că poporul român după atâte suferințe și neplăceri totuși se laudă cu o așa literatură bogată și cu atâtea tradițiuni ale poeziei populare, încât poate emula cu ori-ce națiune cultă. Simplul și adevăratul răspuns îl aflăm în următoarele cuvinte ale lui Costache Negruzzi, prin cari depinge așazicând aplicarea poporului român spre poezie și prin urmare și productivitatea aceluia:

Decând eram încă mic,
Doină știu și doină zic,
Căci românul cât trăește,
Tot de doină se mândrește.

Eu cu doină mă plătesc
De bir și de boeresc;
Boii mei când aud doină
Ară țelină și moină.

Și îmi samên cel ogor
Cântând doinele de dor;
Iar de aud vre-o fetiță
Cântând doină 'n poeniță
Alerg fuga de-o găsesc,
Și de doină îi vorbesc;
Ea m'ascultă bucuoasă,
Căci e mândră și frumoasă.

Și-mi zice că m'a iubi
Dacă doină i-oi vorbi.
Vă spun drept ori-ce mi-ați face:
„Doină știu și doină-mi place!“⁴⁾

E caracteristică aceasta poesioară frumusică, spre a cărei întregire stee aci și observarea mult exprimătoare a lui Vasiliu Alexandri, adecă: „Românul e născut poet! În-zăstrat de natură cu o închipuire strălucită și cu o inimă simțitoare, el își revărsă tainele sufletului în melodii armonioase și în poesii improvizate.“

Foarte minunat caracterizează natura poetică a românului și următoarea doină a lui Alesandri:

„Bate vînt de primăvară,
Eu cânt doină de afară
De mēngân cu florile
Și privighitorile.

Vine iarna viscoloasă,
Eu cânt doină 'nchis în casă

³⁾ Corsen: Origines poesis Romanae, Berlin 1846.

⁴⁾ Scrieri, ed. Socec, t. tom. II, p. 26.

De-mi mai mângâi zilele
Zilele și nopțile.

Frunza 'n codru cât învie,
Doină cânt de voinicie
Cade frunza jos în vale.
Eu cânt doina cea de jale.

Doină zic, doină suspin,
Tot cu doină mă mai țin;
Doină cânt, doină șoptesc,
Tot cu doină viețesc!

E de mirat dar, pastorul (ciobanul) naiv de la turmele de oi de pe piscurile munților, dacă omul dela sate, departe de aerul infectat al orașelor, cu inima sa curată erumpe în doină și toate impresiunile sufletesti și le eternisază în ea? E de mirat dacă aceasta aplicare, dacă aceasta inspirațiune i se preface în natură și astfel e în stare a-și exprima simțemintele nobile și tainele sufletului în poesii improvizate?

Buffon¹⁾ a zis „Le sytle c'est l'homme.“ Aceasta zicere, aplicându-o în un sens mai larg, s'ar putea aplica și așa, „că literatura e națiunea“; cu atât mai îndreptățită e aceasta hipotesă, deoarece-ce și acel principiu e universal, că aceea națiune care n'are literatură, nu trăiește și aceea națiune, care a încetat de a avea literatură, e moartă.

Precum stilul reoglindează lumca internă a individului respectiv, astfel putem cunoaște și din literatură valoarea spirituaală a cutărei națiuni, adecă sufletul acelia; căci literatura e concrescută cu viața internă și externă a respectivei națiuni, fie în scris ori în grai viu; literatura e concrescută cu viața internă și esternă a respectivei națiuni și, în tru cât depinde literatura de la progresul și înaintarea culturală a respectivei națiuni, întratata pe de altă parte și produsele literare și imprimă sigilul spiritului lor caracteristic asupra acelei națiuni. De ce tradițiuni ale poesii populare dispune poporul român, într-atâta de tineră e literatura lui în altă privință.

Ștudiul și scrutările seriose în mare parte se răstrîng numai la date istorice, și așa zicând, și acest lucru se începe numai de la înființarea Academiei din București (1867).

Și cine cercetează cauzele, din cari a

¹⁾ Buffon, Sur le Style.

rămas poporul român înderept în privința spirituală, se va convinge, că acest lucru nu-și află baza în indiferentismul față de ocupațiunea științifică; ci în mare parte a zăcut și zace și azi în lipsa puterilor didactice și a organelor de a propaga știința.

Acest rău și are originea în trecutul nostru față de școale și instrucțiune, care rămânând de pre calea progresului științific din cauza persecuțiilor soartei nefavorabile, și astfel pe umerii urmașilor, cari voiesc ai recâștiga locul său cuvenit, se apasă datorința dublă: a reconstrui celea neglesă și astfel a se rădica nivelul științei de azi, și apoi pe aceasta bază a înainta mai departe cu independință deplină.

Nu într'un fach sau făcut deja încercări și chiar și pași înbucurători către aceasta țintă; dar sunt totuș ramuri ale științei, cari pretind o cultivare mai fundamentală, atare e și studiarea filologiei clasice, cea s'ar putea efeptui numai prin schimbarea perfectă a metodului din școalele medii, a collegilor și liceelor formate după metoda francez.

Re'ntorcându-mă la cesțiunea inspirațiunii poesiei populare române, să mai întrebăm odată că de unde a putut primi aceasta inspirațiune, dacă nu o-a primit de la romani întocmai ca bohemului și țiganelui talentu musical?

Cantemir principele, care prin adunarea și prelucrarea datelor istorice s'a câștigat renume mare, dar recunoscut tot odată și prin derivarea naivă a cuvintelor române, despre cuvîntul doină zice, că se trage din limba dacică; după dânsul „doină“ a fost zēul rășboiului, și aceasta espresiune „preponitur cunctis quae fortiter in bello referunt canticis.“¹⁾

Scriitorul Theopompus, care a trăit în seculul al 4-lea a. Ch., însă scrie, că Ἐτάς κιδάρας ἔχοντες καὶ κιδαρῖζοντες τὰς ἐπιχοινωνίας ποιοῦνται.²⁾

Roesler încă judecă cuvîntul doină, de cuvînt dacic. Și într'adevăr dacă vom lua în considerare misiunea romanilor care după Vergiliu (Aen. VI. 847 v.):

„Excudent alii spirantia mollius aera
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus.
Orabunt causas melius, caelique meatus
Describent radio et surgentia sidera dicent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento,
Hae tibi artes erunt, pacique imponere morem,
Parcere subiectis et debellare superbos!“

dacă de altă parte vom considera că basa fericirii romanilor o formă următoarea zicală

Beatus ille, qui procul negotiis

Paterna rura bobus exercet suis,

și dacă vom atribui ceș-cevaș influință inspirațiunii poetice amintite, din partea goșilor și dacilor, suntem aplicați a crede, că aceasta aplicare a poporului român nu e de origine latină, ci de altceva, și de crezut, că e de origine dacică, getă sau thracică.

Un fenomen momentuos e că mai virtos productele poetice religioase ale latinilor, precum: nenide-le cu tote ceremoniile îndatinat, că credința despre viața viitoare, pre care atât de minunat o interpretează Vergiliu în cantul al VI-lea al Aeneidei deșteptând prin acesta fala civilor romani, că ceremoniile de înmormântare ale romanilor, în butul nisuințelor religiunii creștine, de a stârpi tot ce e păgân, și și în butul acelei nisuinți, că unde acest lucru nu s'ar putea efeptui, acolo să adapteze s'erbătorile și ceremoniile păgâne amēsurat princip'elor religiunii creștine; cu toate acestea încă și azi, se pot auzi acelea pre buzēle poporului român, trecând din gură 'n gură, dela tată la fiu.

Și că dintr'acestea nici până azi nu s'a putut descurca spre a se înșira sub steagul înaintărei, de o parte e cauza convingerei religioasă, care într'afăta e proprie poporului, încât aceea i s'a prefăcut în sânge, de altă parte însă, dar ca sentința adusă de mine se nu pară a fi exagerată, voi aduce cuvintele lui Joan Bogdan¹⁾ care astfel scrie, că cauza nu e „fabuloasa iubire și cerbicoasa ținere a Românului la tot ce a primit dela părinții și strămoșii săi: limba, credința datine, port șcl. precum aserează. Densușan, ci lipsa de cultură mai înaltă, ce o constatăm în tot timpul istoriei noastre până azi, a fost cauza, ce ne-a făcut să păstrăm împreună cu celelalte manifestațiuni ale individualității noastre

¹⁾ Descriptio Moldaviae edit. Papiu, pag. 114.

²⁾ Theopomp. fragmenta, edit. Didot p. 419, 277 fragment.

¹⁾ Convorbiri lit. București 1885 nro 8. p 684.

naționale și limba noastră mai ferită de influențe străine; lipsa de dezvoltare intelectuală mai înaltă în toate părțile locuite de Români etc.“

Această cauză sinceră o țin și eu de adevărată, față cu aceea, pre care cu atâta conștiințiositate o aduce Aron Dănsușan în „Istoria literaturii române“ (cap. IV.), că adecă poporul român cu o aplicare și încăpăținare rară se alipește de tot aceea, ce a erezit dela strămoșii lui. Așa credem, că în aceasta privință nici un popor, nici o națiune nu face excepțiune, și chiar și pre idiotul Eschimot numai prin prețul sângelui său l'ai putea despoia de datinele-i străvechi.

Din ciclul productelor poeziilor populare referitoare la credință și erezite dela latini, cu aceasta ocașiune numai cu acelea specii ne vom ocupa, cari arată dogma lui Vergiliu despre lumea și viața de dincolo, înțeleg „bocetul“ și „colinda“.

Ce e bocetul?

Bocetul, ¹⁾ după ceea mai scurtă esplanare nu e altceva, decât neniile într'atâta lăfite la romani, și cari erau cunoscute și la greci sub numele *θρήνοι*.

Că neniile au fost poezii adevărate știu din poezile lui Festus, cari adecă scrie „*naenia est carmen quod et funere laudandi gratia cantatur ad tibiam.*“ ²⁾

Acestea versuri de jale (bocet) le cântau muerile ce erau chierate și plătite spre a deplânge mortul.

Acestea muieri, cari prin acest lucru își câștigau așa zicând pâinea de toate zilele,

orientându-se despre circumstările mortului, câte odată improvisau acestea poezii de jale cu o desteritate admirabilă. Muierile acestea formau o parte întregarnă (praeficae) a conductului funebral, și le era datorința ca smulgându-și părul și sgăriindu-și fața să se vâiete, cu un cuvânt să aducă în vibrare coardele sântământului. (In funere praeficae multo et capellos scindunt et clamant magis . . .)

Datina aceasta lăfita în genere la tot poporul roman a trecut și la Italiani, unde obvine acum sub numele de *voceri*, ¹⁾ acum *lamenti* și a trecut și la poporul român, unde acest cântec de jale poartă numele de „bocet“, iar funcțiunea împlinită de muieri bocitoare, cari funcțiune și-o încep îndată după-ce sufletul a ieșit din corp.

Deplânsul îl încep așa că încep a striga numele acelu mort (*extremum affari*) și apoi văietându-se zic: „Oare pentru-ce te departi dintre noi, trêbue că tare te-ai mâniat pre noi etc., apoi de trei ori pe zi țin bocetul într'un ton monoton, precum și cu ocașiunea conductului funebral. În unele părți, și anume în părțile Transilvaniei, cuvintele de închierare sunt neno, neno, neno, ²⁾ din ceea ce, foarte probabil, se poate reduce la cuvântul *nenia*.

Până când bocitoarele romanilor au fost muieri bătrâne plătite, la români de comun e vr'un membru din rudeni, și dacă din rudeni nu se affă, atunci bagă o muier, pre care o plătesc cu lumină, colac și alte-celea de soiul acesta, dar bani nu-i dau nici când.

(Va urma.)

Nicolau Putnokoy.

FETELE LUI PETKI FARKAS.

(Chip romantic din trecut.)

(Urmare.)

II. Pě vedere.

Au sosit căjlejile. Erau zile sênine și frumoasē, omētul n'a fost căzut încă, holdele și câmpiile erau frumoasē și verzi. Într'o nainte

de ameazi frumoasă — Dlu Petki Farkas șe-dea pre pârcanul pridvorului cu frumoasēle-i fete, când între pocnituri de sbiciu întră în ogradă de-odată o căleasă: șesă cai prinși la

¹⁾ Singur op de fach în aceasta privință: Datinele poporului român la înmormântări, *Tendor Burada, Jasi, 1882. Tipogr. naț.*

²⁾ De semnificațiune verborum. *Odofr Mueller Lipsiae, 1839. p. 161.*

¹⁾ Probabil că de aci se derivă și românul bocet, schimbarea lui *b* cu *v* e cunoscută, așa september, rom. septemvre etc.

²⁾ Anticele Românilor, Buda. 1862 p. 214.

ea, în mănunchiul dela coama lor fiește care avea câte trei pene de struț, înștrumentele întraurite și încărcate de cămăci ce sfluturau; dipleele le ține un viziteu falnic, cu giletcă vineție, pe boc din dărăpt doi lachei cu traistă, cu pânzături; manteaua verzie ajungea până la glesne.

— Privește, privește strigă uimit bătrânul domn, visul Elisabetei!

Aceasta îngălbinește, apoi după aceea înroșește; deschizându-se ușa mai întâi ieși de acolo un om ce sămăna a fi popă, și apoi după aceea un ficior voinic; obraz rumen, musteț negre, ochi schinteietori, în sarică de culoarea granatului, — fata sărind de pe scaun fuge dealungul saelor, se încuie în dormitorul său, și numai după aceea începe să asculte... Bătaia inimii e cel mai mare sgomot ce'l aude. — Oaspeții într'acea se suie în pridvor recomandându-se cel mai bătrân antai pe sine de Gavril Cseretneki, apoi pe tânărul Aloisiu Bérczay.

Petki Farkas de abia se putu descăbăli în timpul în care se îmbrătoșă și se sărută cu oaspeții sosiți, — de abia a putut ajunge, să recomănde pre Elena ce rămasese acolo care complimentându-se modest, ceru scusele să se poată depărta, spre a-și putea împleni dătorința de doamna casei spre primirea oaspeților.

Dlu Petki Farkas clătina din cap din când în când, pânăce își conduse oaspeții în lăuntru, unde pentru plăcerea altora se aflau și cuptoare, unde întrebându-se de sănătate au început a se mai încălzi, la ce au ajutat foarte mult și dejunul și pelinul bun; nu preste mult apoi s'au cunoscut mai deaprope unul cu altul.

— Domnia ta ești doară ceva rudeniă cu Simeon Bérczay? întrebă Dl Farkas de tânăr.

— Îi sum feciorul lui.

— Unicul fiu! îl coresă Dl protopop.

— Dzēju te țină nepoate! zisă Petki, stringându-i cordial mâinile tânărului, eu atunci cunosc bine pe tatăl d-tale.

— Și el mi-a povestit multe de dta, la olaltă a-ți fost cu George Rákoczy în Polonia.

— Așa! așa! aproba Petki cuprinzându-l în brațe acum pre tânăr. Tatăl d-tale mi-a promis de multe-ori, că mă va cerceta, și iată

acum feciorul său împlinește promisiunea. Acesta e lucru frumos din partea d-tale.

— Așa e, zisă protopopul; fericitul în Domnul testamentaliter a lăsat fiului său, ca să te cercetez negreșit.

(Aceasta de aceea o-a zis, ca săi dea a înțelege dlui Farkas, că tânărul acum poate dispune singur de averea, ce a rămas.)

— Așa dară a murit bătrânul? ierte-l Dzēju. Pe dta nepoate să te țină Dzēju la mulți ani. Îusă dela mine până la primăvară nu te vei duce.

— Ma din contra, observă preotul. Numai câteva zile poate rămănea aici nepotul; o avere așa de mare ca a d-sale nu poate rămănea fără domn, unde trebuie supraveghiat preste optzeci de servitori, domnul nu poate absenta mult.

(Astfel îi făcu bravul Mentor cunoscut dlui Farkas averea Telemachului său; dar nici dl Farkas n'a voit să rămână îndărăpt, zicând):

— Doară nu trebuie să o păzască acea dlui, și eu am opt mii de feldere de grâu sămănat, dar eu zēju nu mă culc lângă el.

— Afară de ceea îl sillesc și agendele oficiali, — zisă respectuos dl Cseretneki. Măria sa dl palatin numai cu greu poate fi fără de dlui.

Dlui Farkas din minut în minut îi plăcea mai tare de tânăr, însă ca să arete, că nici el nu e ori-ce om, răspunsă aspru:

— Apoi poruncească nadorul în Ungaria, dar în Cic eu poruncesc, și zēju de aci nu veti merge dvoastră nici un paș, de cumva nu veți duce și casa cu dvoastră.

— O, unde sunt așa două fete frumoase la casă, acolo nu trebuie multă îmbiere.

Aceasta observare nu a făcut dl protopop, ci tânărul Bérczay.

— Zēju nepoate acelea pot fi ori și unde plane ceea mai mare, pe lângă averea jumătate are să erezască și numele familiar și emblema familiară.

— E de prisos uncheșu'e emblema acolo, unde strălucesc așa ochi și unde nobilitatea e scrisă pe față.

— Nu vorbi numai așa de peste umăr nepoate despre emblema noastră familiară, zisă dl Farkas cam mănios. Văzutu-ai ceea vre-odată? Dacă nu o-ai văzut atunci de ce grăiești?

Într'acea se sculă de pe scaun și strigă afară:

— Auziți, unde-'s cheile chiliei cu arme.

— Numai nu voiești să ne chiami la duel, pentru-ce aflu de mai frumoși ochii feței dtale, ca emblema.

— Nu voiesc acea nici decum, ci voiesc a-ți face cunoscut ce să ții de acum înainte despre emblema familiei Petki; — unde e dar cheia acea?

Cheia aceasta de comun se află la fete, deoare-ce altora nu le era ertat să între acolo. Auzind deci Elisabeta strigătul tatăne-său, ne aflând în grabă pe soru-sa, a dus ea cheile bucurându-se ca un copil, că va putea vedea pe acela, dinaintea căruia a fugit.

Cum a deschis însă ușa chiliei numai decât a voit să fugă iarăși îndărăpt, ceea-ce observând tată-său și fugi după ea și prinzindu-o la ceeaaltă ușa o dusă înaintea oșpeților, ca pre un miel ce-l duc la sacrificiu.

— Iată; mai încă și o altă fată. Așa o recomandă oșpeților. No, nu-ți fie frică fêtu-meu. Nu te teme, că nu la tine vin oșpetii. Nu te smânci deci.

Fata roși ca focul și pentru lumea asta nu ș'ar fi ridicat ochii de la pământ, tată-său nu putea a o lovi în de-ajuns preste mâni ca să nu-și destrame ciucurii de la șurț.

— Mergi fêtu-meu și curățește statua strămoșască de paingini, că vreu să li-o arăt cinstițiilor domni.

Fata a fugit repede ca și o săgeată, însă precând a ajuns printr'a treia chilă a și început a hori cu voie bună.

Într'acea s'a anunțat că e gata prânzul, din care cauză au trebuit să rămână vizitarea statuei până după mai târziu, voidnd mai înainte a prânzi să nu se răcească gustuoasele mâncări. Dl Farkas luând de brațea pe oșpeții îi duce în refector.

Pe toate poteai observa, că dl bătrân azi are niște oșpeți foarte plăcuți; masa era așternută cu farfurii de argint massiv, cu marginile într'aurite, în jurul mesei era pusă în vedere vinurile cele mai bune din Ungaria, și lângă paharele celea mari de aur erau pusă și altele mai mici, din cari se îndatinează a bea vin de vișine după prăjituri.

Prânzul era așa gătit după cum era datina pre atunci la familiile maghiare, și după

cum e datina și azi, pre unde încă n'a gustat mâncările fără de gust a francezilor. Dl căsei la toată pleasa zicea: „altceva nu mai este, mâncați și vă săturați din asta“, însă șirul mâncărilor nu se mai găta, și la cari vedea că le place bine oșpeților, zicea: „aceasta fata mea Elena o-a pregătit,“ și spre a-și adeveri aserțiunea o și chieamă în lăuntru de vre-o câteva-ori, când fata intra în lăuntru roșia ca focul, iar' cătră sfirșitul prânzului și ea a ocupat loc la masa lângă tată-său.

Pre ceeaaltă nu o-ai fi putut face să șiadă pentru lumea asta, sau să rămână în sală, însă pentru aceea 'și afla pretext de să ivi în tot minutul în sală și barēm numai pentr'un moment.

Cătră sfirșitul prânzului oșpetii au început a șopti unul cu altul, cea ce observând domnul bătrân, cu toate că cugeta despre ce șopteau, i-au agrăit cam mănios.

— Neci o conjurațiune, dlor! ci beți, la masă nu e datina a șopti, ci a bea.

Dl Cseretneki se sculă sărbătorește ascuțindu-și gâtlegul. Petki Farkas i-a cetit din ochi ce vrea să zică.

— Preacinstite părinte las' poftirile de bine la o parte, că mai avem destul timp. Ziua întâi e a întratului, a doua a primitului, a treia de petrecut, a patra de gătit la drum, a cincea de luat rămas bun, și apoi și atunci avem destulă vreme de a observa, că roatele 'su dusă la Roma . . . . . Să bem acest pahar întru sănătatea mea. Pocalul cel mai plăcut a fost acesta tatălui meu, aceleuia îl voi dona care îl va goli.

— Apoi zău dle Petki Farkas noi n'am venit să-ți înmulțim familia, ci chiar să o înpuținăm. Nici nu am venit pentru aceea, ca să eșim cu mâna goală din casa dtale, ci să cerem dela dta, dacă ne vei da, s'o cumpărăm, dacă ni-o vei vinde, și s'o furăm dacă nu ni vei da, aceea ce ne va plăcea nouă din casa dtale . . . .

Dl Farkas știea unde țintește prea onoratul părinte, însă până ținea aceasta dicție, deodată deschide ușa Elisabeta și îi întinde cheile chiliei cu arme tatăne-său.

— Am curățit pe omul de fer. Dl Farkas o prinsă de obraz și rizind apoi se întoarse cătră prea onoratul părinte.

— Stăi pe loc dle. Mai înainte de a-mi

face cunoscut dorința dtale, să-ți fac o propunere.

Dacă dta sau dl tinăr ve-ți fi în stare să rădicăți cu o mână aceea armă grea, care o purta odinioară strămoșul meu, sau veți ști de un nume oare-care-va aceluși monstru, ce e sculptat pe scutul acoluia, atunci puteți cere de la mine ori și ce, ce se află în jurul casei mele, mișcător ori nemișcător. Până atunci nu vă promit nimica.

Dl Cseretneki își șterse mânios gura cu fața mesei șoptindu-i lui Bârczay: „Să-i facem voia bătrânului, deoarece-ce vedem, că nu voiește să audă nimica de urmaș, până-ce nu vorbește de antecesorii; așadară să mergem dle Petki Farkas.“

Într'acea dl Farkas se sculă și deschizând ușa află acolo ascultând pre Elisabeta, o o prinsără și așa o-a strîns de mână de numai așa țivlea spre bucuria tătâne-său.

Au mers toți trei de-alungul salelor până în chilia unde se afla statua, aci dl Farkas deschisă ușa cea de fer, și privind înderept observă că Elisabeta îi urmărește pretutindenea.

— Cară-te de aici! strigă bătrânul, făcându-se ca și cum o-ar alunga, fata a fugit înderept rizînd.

Oaspeții au intrat într'acea în chiliă începând a ride momentan cu hohot amîndoi, încât dl Farkas la început cugeta că a nebunit. Însă intrînd și el vîzî și el de ce rid oaspeții lui, și în uimirea sa s'a rîzimat de ușa ca și cum ar fi încremenit, încrucișîndu-și mâinile. Statua venerabilă stătea în mijlocul salei, cași totdeuna, cu o mână rădicată spre ceriu, în care ținea un canceu groaznic de mare, în cealaltă mână ținea scutul pe care se afla un purcel fript cu furcuța în spate și cu citrom în gură.

Bârczay își astupă gura cu batista, numai ca să-și înnece rîsul, Domnul Cseretneki făcînd o față serioasă, se dusă la statuă și luîndu-i din mână canceul îl rădică pe ușor cu o mână zîcînd cu un ton sîrbătorec:

— Despre această armă, dle Petki Farkas, nu zicem, că n'ar fi vrednică de antecesorii dtale, dar noi am rădicat și mai grele decât aceasta, și încă atunci, când erau pline; iar ce atinge monstrul de pre scut acela e foarte cunoscut naturaliştilor, numîndul în istoria naturală — poreus suis.

Până aci încă s'a mai putut ținea de ris dl Farkas, dar' acuma și dînsul a erupt într'un ris cu hohot încât se ținea de foale ca să nu cadă jos, scuturînd ușa cum era rîzimat de ea.

De-odată însă îi vine în minte, cumcă această glumă nime nu a putut face, ci numai Elisabeta, și sufulcîndu-și cu o față serioasă, mînecele patronului, se întoarsă cătră fată, ce asculta în apropiare, și prinzîndu-o o strînsă în brață zîcîndu-i: „Apoi tu neam blăstămat așa faci de ris pe tată-tău?“ dîndu-i câteva pîlmi ca admonițiune părințască. Până la o vreme fata a tot ris, însă după aceea de-odată i s'a părut prea groasă gluma și au început a plînge, și apoi încă cum!

De ce i s'a făcut milă bunului Domn bătrân.

Eu numai am glumit cu tine tu nebună nu ți-e rușine să plîngi? fată de mărit ca tine, la auzul feciorilor. Nu plînge, că vei căpeta o smochină.

Fata încetă de a mai plînge.

— Așa cugeți, că am plîns? N'am plîns eu!

— Și de o și desmînțau lacrimile ce-i curgeau pe obraz și suspinul, totuș voia să facă a crede, că ea a ris; scăpînd din mâinile tătâne-său fugi din chiliă și nici nu se arătă mai mult.

— Așa-dar iubite dle Petki Farkas, dișe preanonoratul domn, — noi am gîcit secretul dtale, și am rădicat arma strămoșului dtale. Acum e rîndul dtale să ne plinești promisiunea.

— Mă dau plainic.

— Poți cugeta dta, că pre noi nu emblema dtale ne-a adus aici din loc îndepărtat ci decoarea cea mai prețioasă a familiei dtale. Întelegem sub aceasta pre stimata dșoară. Domnul meu, domnulu Aloisiu Bârczay m'a chemat cu sine pî vedere, și dacă îi va conveni și la pețit cu o cale. Ți-am vîzut casa dtale, fata dtale și suntem îndestuliți cu toate. Și cugetăm, că nici dta nu poți face excepțiuni față de noi. Și nepotul are strămoși, și cred, că au umblat la școală de-odată cu strămoșii dtale; avere are atîta, încât pote da și inimicului, nu e dător nimenui; afară de câteva lovituri de sabie tureului, și dacă am calcula bine, de abia cred să nu capete și de-

acolo ceș-cevași. E frumoasă și fata dtale, e moarală și temătoare de Dzēu, însă cumcă și dl tiner e bun creștin despre aceea eu iau răspundabilitatea asupra mea: acum dacă îți place dtale și lui Dzēu, fie acești doi tineri o pă-reche.

Dl Farkas făcând o față evlavioasă zise:

— Aceasta propunere mă onorează foarte atât pre mine cât și familia mea, o primesc deci cu brațele deschise. Încă azi voi grăi cu Elena.

Însă dl protopop la aceasta își ridică capul și scărpinându-și nasul zise:

— Dle Petki Farkas te rog înțelege-ne bine. Nepotul meu nu pre Elena o voiește de nevastă, ci pre Elisabeta.

— Ce? pre băieta aceea? Dar nu o-ați văzut cât e de fuicașă. Plânge dacă glumești cu ea, și iarăși tace dacă îi promiți o smochină. Eu așa cuget, că dvoastră numai glumiți cu mine, că cred că dacă o veți duce, preste o săptămână iarăși mi-i-ți aduce îndărăpt.

— Nu te teme nici când de aceea. Sau dacă ți-să va părea, că e prea tineră, vom mai aștepta un an.

— Atâta a fi prea mult, șiopti Bărczay cătră nașul său.

— Bătrânului Petki îi ferbea capul groaznic. Cine ar fi cugetat, că visul Elisabetei să fie așa aproape de adevăr?

— Acea nu se poate, dragii mei, zise clătinând din cap, aceea e contra datinei, aceea nu se cuvine, aceea nu o pot concede eu, ca să se mărite ceea mai mică înaintea celei mai mari. Eu pre amândouă le iubesc într'o formă, însă nu o mărit pre cea mai mică înaintea celei mai mari. Mă voi bucura foarte dacă voi putea fi socrul dlui Bărczay, însă numai dacă va lua pre Elena. Rămâneți la noi mai mult timp să o cunoașteți.

— Noi o cunoaștem îndeajuns.

— Apoi nu e destul de frumoasă? nu nu e destul de bună, de blândă și de înțeleaptă?

— Toate acestea le recunoaștem. Fața și sufletul ei e mai frumos decât frumosul. Bună încă trebuie să fie deoarece ce dta o-ai crescut, ma mai mult, ceea ce n'ai zis, dta. noi încă o punem în cumpănă, că adecă: ---

ea va erezi și averea dtale, până când soru-sa poate aștepta să fie numai măritată; — și nouă totuși ne trebuie aceasta și nu aceea.

— Mă mir de dta, că ca prot și om înțelept vorbești astfel.

— Secretele amorului, dl meu, nu le pot esplica nici preoții, nici înțelepții.

— Aceasta provine din prea multul cetit! De ce voiți dvoastră a produce datini nouă între noi? Așa s'a întemplat cu noi; de abia este cineva între noi, ca să fi luat pre aceea de soție, pre care o-a iubit prima oară și apoi când bătrânii noștri cu o înțelepțiune preavăzătoare ne-a ales câte o soție noi de comun am avut drăguță după cari oftam: — și aceasta s'a măritat după altul, și noi am luat alta; puținică vreme am fost mânioși pre părinții noștri, ne-am întristat puținel, după aceea însă ne-am convins, că au avut drept, am început a iubi pre soțul nostru, în care mintea sănătoasă mai bine a observat însușirile bune ca pasiunea înfocată, și astfel am trăit fericiți până la moarte. Eu de exemplu n'am avut nici o oară de supărare cu soția mea, Dzēu o odichnească; cu toate că am voit să mă înușc, când m'au silit să o iau; din contra știu foarte multe casuri, că doi tineri s'au iubit foarte înfocat mult timp înainte de căsătorie, și n'au îmbătrânit ca soți. Să rămănem deci la datina cea vechiă și bună.

-- Nimic nu e mai vechi, ca amorul, replică Cseretneky.

-- Dle părinte! ai zis rău.... Deschide numai sânta scriptură și cetește pe pagina primă: că Dzēu a împreunat pre Adam și Eva în somn și numai după aceea a început a iubi pre Eva, așadară căsătoria e mai veche ca dragostea.

Acestea cuvinte l-a adus în confușiune și pre părintele preot, ceea-ce observând dl Farkas se apropiă cătră tinerul Bărczay, ce sta serios cu capul plecat, și prinzându-l de mână îi zise confidențial: Iubite nepoțele! Mai înainte dta mi-ai pețit fata acum eu te pețesc pe dta. Acum nu zice nimic. Nici eu nu te-am corfat nici dta să nu mă corfezi. Rămăi la mine o săptămână; preste o săptămână să-mi dai apoi răspuns, la cea ce am zis eu. Iar' acum să ne petrecem și să ne vorbim despre alte-celea.

III. Crediința.

Săptămâna de probă a expirat. În decursul acestei săptămâni dl Farkas cu astuția unui părinte a făcut tot posibilul, ca pre Elena să o facă plăcută lui Bárczay. Le-a dat ocașiune să poată petrece oare întregi numai singuri, sau dacă era cu ei, conversațiunea o îndrepta la atare obiect, despre care cugeta, că vor vorbi bucuros amândoi. Ceea-ce i-a și succes mai de multe-ori, tînărul Bárczay era tocmai așa de adăpat de idei politice, — și însuflețirea pentru religiune, — obiectul de predilecțiune a aceluși timp, — forma aceea lume nevăzută în care se întâlneau sufletele acestor doi tineri.

Bárczay nu s'a simțit nici când străin față de Elena, și cauză avea destule de ce să o iubească. Dintre toate acestea a fost schimbarea repentină a Elisabetei față de el; și aceasta numai de atunci de când a înțeles dela tată-său, că Bárczay a lua de soție pre soru-sa. De atunci numai arare-ori se arăta pe dinaintea lui Bárczay; și dacă se arăta, era foarte serioasă, gluma și surisul a dispărut dela ea, în locul purtării copilărești a pășit seriositatea adâncă, care o înfățișa atât de rece, pre cât era mai înainte de vială.

Ori și care am potut esperia în tinerețe, că dacă am părăsit o ființă vială și de petrecere, a cărei chip surizător ni s'a înprimat în minte, și apoi iarăși o-am văzut mai târziu, însă fără surisul pe buze, și în loc de glume am auzit vorbe serioase, cât de rău ne-a căzut! A îngropa în inimă acel chip plăcut! Și pre Bárczay nu l'a pregătit ani îndelungați spre a observa aceasta schimbare, o zi a fost aceea; încă azi a văzut o față petulantă, copilărească și cochetă, care rîdea, plîngea și iar rîdea înaintea lui, care roșea, dacă se uita la ea, și care pîndea după el într'ascuns, dacă nu o vedea, și într'alta zi aceeași față deveni modestă, care zimbea făcând, suspina într'ascuns, răspundea serios și se arăta numai arareori...

Fata știca adevăată, că tînărul acela e mirele soru-sa, dar știea și aceea că și ea iubește pre acel tîner, și de aceea n'a fost mai mult veselă și glumitoare...

Bárczay pre lângă schimbarea aceasta a fetei celei mai mici, din zi în zi afla mai multe însușiri de iubit în ceea mai mare și se mira de natura-i melancolică, stima sufletului curat, și se delecta în ochii ei frumoși.

Spre ce îi trêbue timpului de multe-ori ani întregi, aceea întemplantare o ajunge în câteva oare.

În o zi oare-careva bătrânul Petki primește din Amsterdam știri, că un preot pre care îl iubea foarte tare, la întrepunerea admiratului Ruyter, a scăpat din prinsoarea din Neapol, acum e în Hollandia dar nu preste mult va veni acasă. Aceasta veste o spusă la masă în prezența lui Bárczay și Elena, zicând că muierea acestuia o ține acolo în sat dela nenorocirea bărbatu-său.

După prânz Bárczay și Elena a dispărut de acasă.

Au ajuns de-odată la casa bieteii preutesă.

— Ca și cum ne-am fi convorbit, zise Bárczay către Elena când o văzu. Buna față îi duseră sermaneii preutesă câțiva galbini, ce i-au pus de-o lature din donurile ce le-a căpătat, ca să-i trimită bărbatului ei în Amsterdam, ca să aibă șpese de drum.

Bárczay zise însă că e greu a trimite bani gata în Hollandia, ci el ia asupra-și să trimită un cambiul la un comerciant, cu care stă în legătura, care apoi va solvi preotului prețul donului Elenei.

Elena i-a predat treizeci de galbini și el a scris rambursă postală de trei sute de galbini.

Elena începù a plînge de bucurie și nu putu reziste, să nu l stringă de mână pe Bárczay.

Dta ai o inimă nobilă.

Bárczay îi săruta mâna delicată, iar bătrâna preuteasă care era afară de sine de bucuria vestei și a ajutoriului, îi îmbrățișă pe amândoi binecuvîntându-i cu aceea binecuvîntare, care se îndatinează a o zice inimilor iubitoare.

Bárczay se întoarsă îndrăpț la castel cu Elena de brați. Cine îi vedea, priveau desfițându-se după ei, zicând: „ce frumoasă parochie va fi din ei.“

Încă în acea zi se încredință cu Elena spre ceea mai mare bucuria a lui Petki Far-

kas; nunta s'a hotărit să fie preste șesă septămâni.

(Va urma.)

Maurițiu Jókai.

DATINE POPORALE.

(Prima eșire cu plugul, Bunavestire, Joia mare și Rosalii.)

1. La prima eșire cu plugul. Se pune în curte pe un scaun o pită (pâne), un vas cu apă și un alt vas cu jar și tămâe. În timpul acesta plugarii prind vitele și stau gata de plecare; iar femeile îi ocolesc (încunjură) de 3 ori afumându-i continuu dinpreună cu pe vitele înjugate.

Credința împreună cu aceasta datină e: Ocolirea și alungarea tempeștilor.

2. La Bunavestire (vulgo Blagovesteniei):

În presara Bunei-vestiri fie-care familia se provide cu nește clopoșele, apoi cu cibrite și cu tămâe. În zori de zi, membrul de familie care se trezește mai de timpuriu, ia o oală cu jar pe care punând tămâia iese afară spre a încungiura de trei ori clădirile și a afuma vitele. În timpul acesta lărmuește mereu cu clopoșelele legate la picior. După acestea merge la pomi și făcând sub ei focuri slabe, cearcă doară careva dă puține semne de rodire. Pe pomul ce i-se pare că n'ar rodi, îl atinge de trei ori cu tăișul săcurei zicând: dacă nu rodești te tai! Pomul respectiv înfricându-se de consecințele admonițiunii, se crede că ar rodi cu siguranță.

Credința e: Focul din oală, atrage căldura verei, tămâia alungă și îndepărtează șerpii de prelângă casă, iar focul de sub pomi desmortește și readuce în fire organele nutritive deja perdute.

3. În „Joia mare“ se face la tăietor foc, și se scoate afară o pâne întregă apoi un cuțit și o cofă cu apă.

Credința e: Nutrirea și încălzirea sufletelor celor răpaușați.

4. La Rusalii: împănarea bouului.

În presara zilei de Rusalii merg mai mulți flăcăi, ficior, june, la un proprietar de vite cu rogarea: „Am venit jupâne gazdă să

ne dai un bou să-l împănăm, ca să nu ne uităm de obicei!“

Respectivul proprietar aflându-se onorat cu răcerarea aceasta, le promite bouul.

În zorile zilei de Rusalii se duc — tot acei flăcăi — după bou, pre care îl scot la pășune dimpreună cu toate vitele câte le are respectivul proprietar. Vitele cu aceasta ocaziune pot pășuna ori și ude fără a fi trași la răspundere de cineva.

Cătră răsăritul soarelui, es la câmp și fetele spre a aduna florile și verdețurile necesari la împănarea bouului și la îmbrăcarea unui flăcău, ceea-ce se întâmplă astfel:

Pânăcând fetele adună florile, flăcăii taie cături (tufe verzi) și pregătesc un fel de arc.

Arcul ornat cu florile adunate de fete se numește „peană“.

După aceasta se îmbracă un flăcău voinic așa: pe cap și față — afară de ochi, nas și gură — i se pune coif și respective vël de scoarță de cireș, iar în picioare opinci tot de scoarță.

Boul se împenează și ornează precum unmează: Dela cap dealungul spinării până la coadă i se întinde o coroană bogată și destul de groasă, care se înțepenește prin o curea cu bumbi, ce trece dela grumazi printe picioare dinainte și se înoadă în spinare. Celelalte verdețuri ce se întind dela coroana principală spre foale, se înțepenesc iarăși cu curele legate sub foale. Acuma se așază peana descrisă între cornele bouului. Flăcăul cel îmbrăcat se sue călare pre un cal și pleacă înainte, iar din ceialaltă 4—8 înși pornesc cu bouul după dînsul. Mănătorii bouului încă au o uniformă anumită astfel că în loc de cioreci trag sumanele pe picioare, legându-le apoi preste cele din spate cu scoarță. În spate au puști de lemn, iar la brâu corzi.

În capul satului îi așteaptă musicanții
carii îi însoțesc mai departe.

Mănătorii bouului strigă și chiuesc, eser-
ciază armele făcând tot soiul de glume.

Fiind în comună și domnari, acestora
le pun visita, producându-se cu armele și glu-
mind. După ce cutrieră toate stradele comunei
merge la proprietarul bouului.

Proprietarul îi așteaptă cu o masă des-
tul de bogată care e așezată în mijlocul curții.
După ce intră bu toții în ogradă (curte) în-
cunjură cu bouul de trei ori masa, când apoi
bouul se eliberează sub condițiunea, că care
fată l'ar putea prinde — pentru fapta vite-
jască — va căpăta o vadră de vinars —
rachiu.

Luând „peana“ de pe capul bouului —
flăcăul cel voinic — intră cu dinsa în casă,
unde o închină gazdei prin o vorbire scurtă.

Gazda la aceasta îi mulțamește și îi dă
un pocal de vinars.

După acestea es cu toții afară și așe-
zându-se la masă mănca, beu și joacă până
sara târziu.

După închierarea mesei în semn de răcu-
noștință fiecare promite gazdei a-i face câte
o jumătate zi de clacă.

Credința e: Reîntoarcerea cu triumf
dela resbele în evul vechiu.

Vasile Rebrean.

POESII POPORALE.

(Din jurnul Betleanului.)

I.

— Bărbate cu 6 boi,
Vinde 2 și'm ie răsboi! 1)
— Pentru 3 fire de tort,
Nu mi-oi țipa plugu 'n pod;
Ci-'oiu ara și sēmema
Și grâu roș voiu răvansa.
Și l'oi duce-'ntêrg cu carul,
Ț'oi cumpêra giolgi cu valul;
Dacă te-o mănecat amarul,
Și-oiu veni prin Brașfalëu,
Ț'oi cumpêra tiglazëu 2)
Mânca-te-ar amarul têu!
Ș'oi înturna prin Caila
Și ț'or coasă cămeșa,
Dacă ț'o secat mâna,
Mânca-te-ar sërăcia!

II.

Știi tu bade ce zicea-i
Când sura la noi vineai?
Pe genunche mă țineai:
Doamne-amar te jurai!

1) Stative.

2) Fer de călcat hainele.

Când a fost coalea toamna
Dat-ai mâna cu alta.
Da-ar Domnul Dziëu!
Să te 'nsori de 9 ori
Și să ai 9 ficiori,
Mai pe urm' o copiliță
Și apoi un ficioraș,
Să ț'i-l chieme Toderăș,
Să te poarte la oraș!
Dațar Domnul Dziëu!
O căruță călicească,
Să umbli pe sate a cere;
Să vii și la pragul meu
Să-te miluesc și eu:
C'o cojiță de mălai,
Uscată de 9 ani,
C'o coajă de pe poliță,
De când eram copiliță,
C'o cojiță de pe vatră,
De când era mama fată.

III.

Frunză verde de bujor,
Măi bădiță-bădișor!

Asar'am trecut pe coastă,
Pe din sus de casa noastră;
Măta' n casă se sfădea
Și de mine rău zicea.

Spune-i bade mumăta,
Că de s-ar și măcina
Prin moară ca fărina:
De ne-cm fi dragi, ne-om lua!
Atunci noi că ne-om lăsa,
Măta când a număra:
Frunzela de p'on tăpșan

Și zilele dintru'n an,
Și frunzele de p'on nuc,
Și penele de p'un cuc!
Nici atunci n'a fi așa,
Noi atuncea ne-om lăsa,
Măta când va sēmăna:
Strat de mac în vîrf de ac.
De-a vedea că macul crește,
De lăsat tragă nedejde.
De-a vedea că macul sacă,
Facă bine și să tacă!

V. Rebrean.

STEAGUL. ¹⁾

(Din Strei-Segeorgiu, com. Hunedoara.)

Steagule,
Bradule,
Ce te ai doblicit
De te ai scoborît,
De la loc petros,
La loc moroios;
Di-la munții nalți
Dila hăia frați?
Eu m'am doblicit,
Că m'o celuit,
Hăi nouă ficiori,
Cu nouă sēcuri...
Toți o dat odată
Ș'am picat la vatră.
Pě rude m'o pus,
Pě sus m'o d'adus.
O zis că mă pun

La mijloc de sate,
Unde vînt nu bate.
Ploia nu mă plouē
Neua nu mă ninge,
Soar'le nu mă frige.
La fântână rece...
Căți oameni or trece,
Toți apă mi-or be
Și mi-or hodini,
Și mi-or multămi.
Dar ei că m'o pus
De laturi de sat,
Und' vînturi mă bat.
Și ploia mă plouē
Și neua mă ninge,
Soarele mă frige.

Georgiu Rain.

DOINE POPORALE.

(Din Măhaciu, com. Turda-Arieș.)

I.

Până-i fata fată mare,
Nici o grije 'n lume n'are;

Dacă fata se mărită
Mintenași îi mai gândită.
Bate vîntul pochilatul,
Trăește rău cu bărbatul.
Dar zo portul cel fetesc,

¹⁾ Acesta e un brad ce-l aduc feciorii când moare vr'un june, sau vr'o fată mare. — Să cîntă de fete și neveste tinere. G. Rain.

De urit îi mai urît,
Trăește mai veselit.
Dar zo portul femeiesc
De frumos îi mai frumos
Dar trăește mai doios;
Învălitu-i cu jălit...
Măritatu-i cu bănat
Și nu trăești desmerdat.

II.

Magheran în cornu mesei
Tare plâng ochii miresei;
Las' să plângă cât de tare
Binele maicuței sale;
Las' să plângă cât de rău
Binele tătâne-seu.

III.

Trandafir cu două flori...
Mama-i cu două nurori;
Una-i ruja mărului,
Una-i ruja dracului.
Una-i pune o căldare,
Să facă opăritoare,
Alta merge la fântână
Cu cămeșa soacri 'n mână,
Și o 'ntinde 'n apă odată,
„Na ț'o mamă că-i spălată!“
Ș'o acăță p'o nuea,
Câinii hăraesc la ea.

Joan Popu.

„NOI ÎN 1892“.

În numărul precedente din conferința lui B. P. Hajdeu am dat numai un estras, acum suntem în stare a o publica în întregul său. Iat-o:

(La urcarea oratorului pe tribună aplausele îl opresc de a vorbi în interval de câteva minute).

Vă mulțumesc cu dragă inimă, pentru aceste călduroase aplause; dar... să vedem dacă mă veți aplauda și la sfârșit.

Am temeieri de a mă îndoi, căci: de înteu n'am fost nici-odată orator, al doilea, n'am venit nici odată poporalitatea, și o voi vena cu atât mai puțin acuma, când perii albi și barba sură îmi strigă: *troppo tardi!* Așa dară, vorbind fără frase, și fără a cocheta, mă tem, că... mi-ați dat o arvună de aplause, dar voi rămânea numai cu arvuna.

Sunt trei locuri, în cari îmi dă mâna de a lua cuvântul. Este Academia, este Universitatea și este aici la Ateneu. Ear la Academia sunt fotolii, sunt fotolii în toate Academiiile din lume, și în ori ce fotoliu te îndeamnă a moțai; la Universitate sunt catedre, de pe cari profesorul e dator a discuta controversesele, ferindu-se de ori-ce dogmatism, aci, la Ateneu, nu e fotoliu, nu e

nici catedră; aci este un sacerdote, un preot, nu pentru a dormita după usul academic, nu pentru a controversa după modul universitar, ci pentru ca... pentru ca din baerele inimei sale să reverse în inimele ascultătorilor o credință caldă, adâncă și roditoare.

Incă odată, la Ateneu eu nu sunt nici academician, nici profesor; în această biserică eu sunt preot, preut în înțelesul evanghelic al cuvântului: ca apostolii lui Crist, tare prin credință nu mă sfiesc de nimenea și nu mă tem de nimic. (Aplause).

Subiectul și titlul conferinței mele este: *Noi în 1892.*

Ciudat titlu, căci dela începutul acestui an au trecut abia 40 de zile, și în aceste 40 de zile nu s'a făcut nimic despre care să pot vorbi eu, eu care nici-odată nu mă amestec în alegeri parlamentare; ba m'am amestecat altădată în două rânduri, și am sfeclit' o încât mi-a trecut pofta (Ilaritate).

Ce însemnează dară: *Noi în 1892?*

Sunt dator din capul locului să vă lămuresc acest titlu și acest subiect.

Când zic „noi“, înțeleg și pe mine, și pe d-voastră, pe noi toți, națiunea românească întregă în trăsăturile ei cele generale,

și nu înțeleg pe nime personal: pe cutare sau cutare. O personalitate poate să fiă o excepțiune și excepțiuni trebuie să fiă multe; dar, ori cât de numeroase ar fi excepțiunile, nu ele mă preocupă în această conferință, ci mă preocupă numai regula, norma, totalitatea. Excepțiunile sunt ca munții și văile, cari nu împiedică pământul de a fi rotund.

Când zic „în 1892“, nu înțeleg nici luna, nici anul ci o lungă perioadă de timp, care se deosebește de celelalte perioade printr'o sumă de simptome caracteristice și din care perioadă acestu an 1892 face și el parte. Perioada cuprinde în sine mai mulți ani din trecut și va mai cuprinde, încă cine știe câți ani din viitor.

Când zic dară „Noi în 1892“, eu am în vedere vârsta actuală a națiunii române. Națiunile au vârstele lor, ca și indivizii.

Intre individ și între specia, căreia aparține individul, între ontogenia și filogenia, după cum se exprimă naturalistii, se află cea mai strânsă legătură de dezvoltare paralelă. Darwin a examinat embrionul individului omenească și observând într'însul caracterele animalelor inferioare în seria zoologică, pe temeiul acestor caractere individuale el descoperi marea lege a evoluțiunii speciei omenești întrege din animalul inferior cutare, sau cutare.

Această corelațiune între individ și între speciă este singura temelie adevărat științifică, singurul pedestal, pe care se poate așeza și pe care trebuie să fiă așezată filosofia istoriei.

Cum se desvoaltă individul, tot așa prin aceleași trepte evolutive, caută să se desvoalte specia omenească peste tot.

Dar cum oare se desvoaltă individul?

Trecând prin cele trei vârste: copilăria, bărbăția și bătrâneța.

Și oare numai atâta?, adică numai trecând odată și nimic mai mult?

La această întrebare ne răspunde Crist. Intr'o sublimă convorbire cu Nicodim, strecurată în Evangeliul lui Ioan, Mântuitorul ne spune, că individul nu se poate îmbunătăți, decât renăscându-se, renăscându-se mereu din ce în ce mai bun, adică trecând succesiv de mai multe ori prin aceleași trei vârste din ce în ce mai perfecționate.

Această învățătură a lui Crist, Neapoli-

tanul Giambattista Vico, părintele filosofiei istoriei, a aplicat-o către viața națiunilor. Națiunile, și ele, se nasc, trec prin copilărie, trec prin bărbăție, trec prin bătrânețe, apoi mor și se renasc iarăși, dar se renasc mai bune, părădându-se din nou prin copilărie, prin bărbăție, prin bătrânețe: „corsi e ricorsi“.

Crist, Vico și Darwin, în aceste trei numi se resumă știința vieții.

S'a spus adesea instinctiv și s'a repetat inconștient, că esistența actuală a Românilor constituie o renaștere; și așa este.

Pe la finea veacului XVII, sunt acum două sute de ani, sub Cantemir în Moldova și sub Brancovean în Muntenia, națiunea română se îmbolnăvise greu și n'a mai putut să se întrezeze. Un secol și mai bine a durat agonia neamului românesc: întreaga epocă a Fanarioților.

În zilele noastre s'au aflat scriitori, cari s'au apucat a face panegiricul bragagiilor din Fanar, bragagii urcați pe tronul lui Ștefan și al lui Mircea, al lui Petru Rareș și al lui Mihai Viteazul. Plâng pe acești scriitori, cari n'au brodit ceva mai bun de apărut: dar plâng și pe clienții lor, cari n'au putut găsi decât avocați de cauze pierdute.

Ca să știți cine au fost Fanarioții, imi ajunge a cita două documente: conversațiunea unui domn Fanariot cu amicul său, și scrisoarea unei mume fanariote către fiica sa.

La 1802, acum tocmai 90 de ani, un Fanariot zicea doctorului Zallony: „În lumea „aceasta nu trebuie să privim lucrurile prea „d'ameruntul, ci să mergem drept la țintă, „ear ținta este bogăția. Ori-cine scapă din „mână prilejul de a se îmbogăți, merită de a „fi sêrac...“ Apoi mai departe: „Să știi că „un Domn Fanariot fără ambițiune și fără „intrigă este ca un orator fără elocvență, ca „o cochetă fără pretențiune și ca un popă „(popă grecesc, neapărat) fără fățarnicie. Eu „știu că un Domn trebuie să fie drept și des- „interesat, deoar această moralitate nu se po- „trivește cu sistema fanariotică. Crede-mă, nu „poate să alerge cineva tot-odată după drep- „tate și după bogăția“...

Iată Fanariotul! (Aplause).

Să vedeți acuma și pe Fanariota.

O mună sciea către fiică-sa: ψυχίου

(ilaritate) . . . Ba nu; despre nici un fel de suflet ea nu vorbea, ci începea d'adrepul: „Te „poftesc încă odată să găsești cu ori-ce preț „un mijloc de a te desface de bărbatul tău, „pentru ca să te căsătorești cu alt cineva mai „de soiu și pe care ți-l oferă Providința. (In „ce gură Providența!) Bărbatul tău de astăzi „era bun atunci când resboiul între Turci și „între Ruși ne împied ca a ne întoarce în Ro- „mânia și a te mărita cu un boier; astăzi însă, „când tatăl tău, boier el însuși, câștigă atâția „bani încât avem dreptul de a nădăjdui, că „peste puțin va fi milionar, astăzi eu doresc „să te văz în brațele unui boier. Cugetă, fica „mea, că acest nou bărbat te va acoperi cu „giuvaericele! . . .“

Iată și femeia Fanario! (Aplause prelungite.)

Fanarioții au fost fioxera care, rozând din rădăcină, adusesse lunga agoniă și înceata moarte a viței românești celei vechi. Dar murind România vechiă, a apărut la lumină o România nouă. Zămislită la 1821 sub steagul lui Todor Vladimirescu, această România nouă s'a născut la 1848 și a primit botezul în ziua unirii Principatelor. (Aplause entusiaste).

Ce suntem deară noi ăștia, Românii de astăzi?

Suntem o națiune-copil în toată puterea cuvântului; o națiune care de-o camdată se joacă și numai se joacă în așteptare, ca să-i vină timpul de a lucra: se joacă „de-a politica“, se joacă „de-a știința“, se joacă „de-a diplomația“, „de-a critica“, „de-a . . . (Ilaritate.)

Ori-ce renaștere e un progres, un pas înainte pe calea evoluțiunii, România cea nouă, cea renăscută, este și nu poate a nu fi cu mult mai bine înzestrată din fire decum fusese România cea veche. Este un copil minunat de isteț, minunat de voinic, minunat de vioiu în toate apucăturile sale, dar — încă și încă odată, — este un copil; și vârsta copilăriei, la o națiune ca și la un individ, se împletește cu o mulțime de cusururi.

Despre aceste cusururi voese a vă vorbi; și încă numai despre unele din ele. . .

Copii lesne se supără unul pe altul. Le sare țandăra pentru te miri ce! o păpușă, o pangliguță de acadea, un portofoliu de cioco-

lată Și când se aprind copiii, să-i vezi atunci cum se mai injură pe întrecute, se injură în prosă și în versuri, se denunță și se acuză pe drept sau pe nedrept, câte-odată ajunge lucrul și la pârueală. O! nu vă speriați. Ura la copil nu ține mult timp, după cum nu ține mult timp la copil nici amicia. Totul e efemer. După supărare, după injurătură, după bătae, să-i vezi iarăși cum se mai îmbrățișează și cu ce foc se sărută! Dar tocmai aceasta este și norocul meu în astă-sară. Noi ne certam, nu-i așa? Ei, bine, mâne vom fi earăș pretini! (Aplause.) Văz că ne-am împăcat chiar de pe acuma.

Această particularitate a copilăriei, această charaghioasă alternativă de „hoțule“ și „dragă“, sau „dragă“ și „hoțule“ este un cusur, dar un cusur nu dintre cele mai rele. Sunt altele mai periculoase și mai mucalite tot-odată, însă tot așa de scusabile din punctul de vedere al vârstei.

Copilul e egoist. El iubește foarte mult pe sine însuși, ear pe alții îi iubește numai într'atâta întru cât dênșii îl desmeardă, îl resfață, îl resgăe, îl fac a petrece și-l lasă să-și petreacă. Adevărata iubire, iubire întemeiată pe ideal, pe altruism, pe jertfire de sine, pe lipsă de scop mărunțel, o asemenea iubire e necunoscută copilului Oare noi o cunoaștem? În starea actuală a soțietății române, cuvântul iubire ar putea să fie șters din dicționarul limbei . . . nu! trebuie să-l lăsăm în dicționar pentru alte vremurii mai coapte, când el va putea să fie înțeles, dar să-l lăsăm fără o explicațiune de prisos, să zicem numai doară: iubire — vezi zestre; iubire — vezi jucăria. Zestre și jucăria, una din două, adecă petrecerea sau mijloacele de a petrece, eată ce este la noi iubirea de o camdată. Și dacă s'a stricat jucăria — noi îi dăm cu piciorul; și dacă s'a risipit zestrea — divorț! (Aplause prelungite.)

A cere dela copil statorniciă, principii nestrămutate, lipsa de ori-ce șovăire, este a nu-și da samă de însăși natura cea șovăitoare a vârstei copilărești. Copilul nu poate să nu fie schimbăcios, căci el crește, ear creșterea este o neconținută schimbare organică. Astăzi cu păr blond și cu ochii albaștri, peste câți-va ani îl vei vedea oacheș. Ba încă adesa se întemplă că un copil foarte frumos se face urit cu timpul, un copil foarte urit devine frumos,

un copil blând capătă artag și dintr'un copil gălăcios esē un model de astēmpēr. Din alb roșu, din roșu negru, sēau viceversa, așa sē schimbă copiii! Să nu cereți dela dēnsii caractere, și să nu vē mirați de sārăcia caracterelor la o națiune în copilăriă. (Aplause prelungite.) Caracterele sē vor forma mai târziu, sē vor căli, sē vor cristalisa, atunci când copilul de astăzi nu va mai alerga după smei și nu va mai suspina după acadele.

Copilul este egalitar din fire. Băiatul de portar și băiatul de împērat, când e vorba de joc, fac nebunii împreună: *Ένα μου και Ένα σου*. Dar în natură egalitatea nu esistă, nici egalitate fizică, nici egalitate morală, nici egalitate intelectuală; esistă și poate sē esiste numai doară egalitatea socială de 'naintea legii. De aci invidia copilului de câte ori un alt copil îl întrece; de aci dorința-i cea învăpăiată, când îl vede pe altul mai sus, de a-l pogori cu ori-ce preț, sēau cel puțin de a sē urca alături cu dēnsul. Mai zilele trecute căzuse o zăpadă mare. Saniile patinau pe toate stradele. După obiceiul cunoscut, la spatele fiecărei sănii sē acăța pe furiș câte un mic ștregar, care nu putea să sē acățe și el, din pizmă pe cel acățat îl denunța birjarului, strīgēnd: arde-l! Tot așa și noi strīgām: arde-l! de câte-ori vedem câte unul mai fericit, sau mai îndemănat, acățându-sē de sania statului. (Aplause prelungite.)

Din aceeași invidie, din acelaș egalitarism rēu întēles, copilul este mai tot'dauna dispus a sē crede victima pārtinirii, sau a nedreptății celor mari față cu un alt copil mai deștept sau mai stāruiitor: n'a scris tesa el, ci i-a scris-o cutare; cutare i a suflat la ureche; profesorul la examen i-a spus mai de înainte biletul; profesorul l'a meditat acasă; și altele câte și mai câte, din cari una la sută poate să fie întemeiată. O națiune copil procede după acelaș tipic Ori-ce somitate trebuie să fiē cel puțin bănuিতă; ori-cine trece peste nivel, cată să fie micșorat, scăzut, redus la calapodul comun. Și aceasta nu numai în politică, dar până și în literatură. Cutare bucată n'a scris-o Alecsandri, ci un oare care Ruso; cutare poemă nu este de Costachi Negruzzi, ci de un oare-care Bălșucă; basmurile lui Creangă nu sunt de dēnsul, ci de Iks sau de I grec etc. etc. Sunt Stan-păfītul și eu în această

privință. Când publicai în tineretē primele mele studii istorice, unii asigurasu că mi le serie tăl meu; ear când s'au publicat cele trei volume din operele postume ale ficei mele: Bourgeois d'Avril, Chevalerie și Théâtre s'au găsit bārfitori și bārfitoare, cari nu s'au sfiit a șopti la umbră, că eu aș fi autorul lor. Copilărie și aceasta, dar o copirărie desgustătoare, căci nimic mai desgustător ca pisma, chiar când pisma e copilărească. (Aplause.)

Copilul mereu imitează. Prin vērștă, el este mai aproape de treapta zoologică cea anterioară omului, de antroipoizi El măimuțază toate, dar mai cu samă îi place a măimuța ce a ce e rēu, ceea ce e curios, sau anormal, ceea ce e oprit. Intr'o șoțietate foarte bătrână sē naște un Zola, sē naște par équisement, prin compensațiunea propriă estremei bătrâneți de a înlocui fapta prin vorbă, de a flecari biețele căzături, când nu mai pot lucra, după ce au lucrat mult și bine în curs de veacuri, după ce au produs pe Montaigne și pe Pascal, pe Corneille și pe Descartes, pe Montesquieu și pe Voltaire, ba chiar alătorea cu piticul Zola au putut — ca lumina cea orbitoare a soarelui, când este gata să asfințască — au putat să producă pe uriașul Victor Hugo. Un Zola acolo sē întēlege și sē iartă, sē iartă și sē întēlege acolo. Dar zolismul la noi? La școlari cari n'am creat încă absolut nimic, nimic în știință, nimic în literatură, nimic în artă? zolismul la noi este... am spus-o... este trāsura cea caracteristică, a copilului de a sē simți foarte fericit când poate să măimuțezē grimasele altora, când poate sē se schimonosească.

E și mai comic, când vezi pe un copil, pessimist. „Le pessimisme du bébé!“ În țara cea clasică a filosofiei moderne, în patria marelui Leibnitz și a marelui Kant, în cuibul atâtor cugetători, formând fiă-care câte o puternică școală, s'a ivit prin antitesă, prin contrast, un filosof genial, da, genial, însă atât de escentric încât printre Germanii-a fost peste puțință de a-și înșgheba un grup: pessimistul Schopenhauer. El mânca ca șapte, țipând, că măncarea e proastă; el bea sdravăn, vociferând, că vinul nu face două parale; el declama pē toate tonurile, că lumea e atât de nesuferită încât omul trebuie să dorească moartea, moartea cât mai curēnd, dar dēnsul, papa pes-

simiştilor, fugia de frică din oraş în oraş numai când auzia, să apropie cholera. În Germania Schopenhauer este la locul său, ca Falstaff într'o dramă schakspeariană, sau ca Tersit în Iliada. Acolo el dă mai multă varietate tabloului. Dar pessimism la noi? Copilaşi pessimişti? N'am trăit încă, şi deja ne vâetăm, că ţiţa nu e bună! Ş'apoi, pe când în Germania Schopenhauer rămâne aproape izolat, la noi — cei nevêrsnici — au ajuns o imperioasă modă nu numai de a fi pessimişti, dar de a ne servi de pessimism, ca de o infalibilă bussolă a literaturii române întregi: cutare e mare poet numai şi numai fiindcă e pessimist; cutare e mare dramaturg, cutare e mare nuvelist, car cine cine nu e pessimist este tombatera! (Aplause.)

Zola, sau Schopenhauer, una din două, adecă lipsa de ori-ce ideal, lipsa de ori-ce avântu generos, de ori-ce aspiraţiuna înaltă. Ce le pasă copiilor, că dela Platone, dela Aristotele, dela Cicerone, şi până la Bacon, până la Russel Wallace, Crookes, Edison, Pasteur etc., capetele cele mai sublime şi totodată cele mai ştiinţifice ale omenirii aveau acele aspiraţiuni înalte? Ce le pasă? D'abia umblând încă d'abuşulea, cu urechea aţintită pentru a prinde din aer echouri scandaloase, ei au auzit, că un Evreu din Torino, faimosul Lombroso, „il grande pazzificatore“, a scris o carte ca să dovedească, că toţi oamenii de geniu au fost nebuni; şi auzând aceasta, maimuţele au strigat; eureka! Dar printre acei oameni de geniu Lombroso numeră şi pe Schopenhauer. Ce le mai rămâne dară copilaşilor? Rămâne numai Zola, rămâne Nana pentru a creste neamul rumănesc, pentru a-l duce pe calea viitorului! Ar fi ruşine, dacă n'ar fi un simplu simptom de copilărie. (Aplause entusiaste).

În fine — căci trebuie să pun capăt acestei conferenţe — în fine, o naţiune-copil are trebuinţă de acelăş regim, ca şi copilul-individ: a fi întărită în lăuntru şi a fi apê-

rată de vremea rea din afară. Să nu uităm o singură clipă, să nu uităm, ca mortalitatea la copil, fia individ, fia naţiune, este cu mult mai mare, decât mortalitatea la oameni vêrsnici. O imprudenţă... şi s'a isprăvit. Astăzi, în perioada în care ne aflăm, cel mai adevărat serviciu adus causei româneşti peste tot, cea mai sigură garanţă de izbândă în viitor, este ca să nu ne gândim la altceva, decât a ne întări în lăuntru, în lăuntru şi iarăşi în lăuntru, aci la noi între Carpaţi şi între Dunăre, fără a ne amesteca copilăreşte în afară. După ce în lăuntru vom ajunge a fi tari, tari materialmente şi mai ales moralmente; după ce vor trece pécatele copilăriei: egoism, nestatornicie, gudurătură pentru câte o bomboană, invidiă, maimuţarea a tot ce e rău; după ce adolescenţa ne va aduce cu sine impulsuri marimonioase, adevărata iubire, sacrificiul de sine, credinţa — a crede este a putea — atunci şi numai atunci ne va veni rândul, ca să ne uităm şi noi în afară, şi ne vom uita atunci vultureşte. (Aplause).

De cerul ca aceea oară a adolescenţii, cu pornirile cele nobile ale sufletului, cu minunile iubirii şi ale iubirii şi ale credinţei, ale credinţei şi ale iubirii, cele două aripi, cari prefac pe dobitoac în ânger: — dec cerul ca aceea oară a adolescenţei să sosască mai curând! De-o-camdată să mă iertaţi, că v'am obosit. să nu vă supăraţi, că am vorbit verde, să mergem fiă-care pe acasă şi să medităm... să medităm despre „Noi în 1892“. (Aplause prelungite şi repetate).

Oare învăţat'au ceva ligişti din vorbele înţelepte ale lui Hajdeu? Nu credem.

D. R. Abrudeanul.

MIHAI VITÊZ CSOKONAI.

Înainte de Pefőfi n'a fost poet maghiar, cu care literatura şi publicul atâta s'ar fi ocupat caşi cu Csokonai. Istoria vieţii lui numai

în unele părţi fiind cunoscută, în chaosul conflunete al persecuării rău-înţelesă, al miseriei şi al aventurilor pline de multă dibăcie

făcu influința varietății unui roman, individualitatea i fû urmărită de-o iubire comună, moartea-i produsă o durere generală. În toată mărimea sa numai la aparerea opurilor sale s'a arătat. De abia s'începea să încheie mormântul, decurg dispute înverșunate pentru preamărirea lui, ceata inimică îi smulge cu jalușă meritele poetice; dar când s'a strecurat pasiunile invidioase, istoriograful îi însamnă numele în unul din cele mai splendide locuri ale literaturii maghiare, iar publicul își aduce din când în când sacrificiul pietății, ce datorește marelui său poet, prin arădicarea de monuminte artificioase. Această recunoștință târzie este cea mai dreaptă măsură a mărimii sale poetice, și-i conservează un oare-și-care interes neperitor individualității sale, cu toate că a trecut mai bine de un veac dela nașterea s'a.

Csokonai s'a născut în 1773. nov. 17. la Dobrițin. Numele familiar i-a fost Vitéz, dară în viața sa școlastică tot-deauna și-a folosit prenumele, pe care stăbunii lui l'au căpătat probabil dela comuna „Csokona“ din cott. Somogy. Atâta e lucru constatat, că părintele poetului maghiar a venit în Dobrițin din „de preste Dunăre“, — unde apoi a devenit un chirurg iubit de toți, și a trăit în amicitia bună cu nobilitățile orașului; de soția și-a luat fca unui jurat avut cetățenesc, pre Sara Diószegi. Părintele murindu-i de timpuriu (1786), n'a putut avea influință mai mare asupra educării de mai târziu a fiului său. Cu atâta a avut mai multă influință soția-sa, care a fost o econoamă înțeleaptă și strădalnică, femeia espartă și nobilă în simțiri, cu un exterior mediocru și obraz brunet, pre care încă se mai vedeau urmele vârsatului de odinioară. Poetul nostru nu numai cât pentru exterior asămîna mumei sale, dar și însușirile spirituale încă dela ea le-au moștenit. Așa înainte de toate plecarea de cetit. Mumă-sa pre vremea când era veduă ținea la casa sa ștudenți în cuartir și vipt, și sările petrecându-le de comun cu ei, era îndatinată a ceti când dintr'una, când dintr'altă carte bună. Mai ales îi plăceau poeziile lui Gyöngyösi, pre cari de comun dinsa le cetea, iar în multe locuri le perora făr' de carte.

Mihai era încă copil ce se joacă în pulvere, când a legat cunoștință cu literile, pre cari și le clădea pre pământ din capete

rupte din mătură. În etate de cinci ani a ajuns la școală. Învățătorii privați i-a fost frații-Budai cei vestiți; clasa poetică o-a absolvat sub conducerea poetului Josif Kovács, iar pe aceea retorică sub G. Fodor. După afirmarea lui Kovács în etate de 12 ani deja își surprindea învățătorii cu poesioare frumoase. Alte însușiri încă de timpuriu l'a distins de conșcolarii săi. Mai totdeauna era între cei dintâi, căci învăța foarte ușor. Îi plăcea a se afunzi în fantasiile sale, mai ales în leniștea nopții, pre care adese-ori o petrecea în neadormire. Alt-cum greu era vr'un copil mai vioiu în colegiu. Dacă voiau să păcălească pre oare-careva conșcol al lor, Csokonai era meșterul, tocmai așa în jocuri și în predarea istoriilor glumețe, pre cari atât cât privește tonul cât și gesturile, așa de vioiu și plăcut le știa preda, încât conșcolii lui nici nu-și puteau petrece bine fără de el. De aceea unul dintre învățători l'a numit „cimbula conșcolilor săi.“

În 1788. absolvând clăsiile gimnasiale, a început a frecuenta cursul academic, întâi cel filosofic iar după aceea pre cel teologic, pre fiște-care trei ani. Dar predarea făr de spirit a științelor goale nu i-a prea știut ocupa sufletul său puternic și aventurios, numai de botanică se interesa mai tare, iar dela ori și câte prelegeri, numai dacă putea, absentă, făr de al muștra pentru aceasta conștiința.

Dar dacă a fost alegător în cele de 'nvățat, cu atâta a fost mai fundamental într'aceea, la ce simța că are plecare. Limbile clasice, antice deja cunoscându-le prea-bine, acum i-sa îndreptat atențiunea cătră acele moderne. Și aici și-o urmarit maniera s'a proprie și originală. Legând alianță cu câțiva colegi de-ai lui, unul a ștudiat una, iar' alți alte limbi moderne. El a 'nvățat pre aceea italiană. Și-a prenumerat dup'aceea o revistă literară, și oprile străine lăudate în revista aceasta procurându-și-le, le-au dat pentru cetire aceluia, care pricepea limba aceasta, iar' acesta spunea cuprinsul lor și celorlalți. Așa a făcut tesaur comun dintr'aceea, ce unul câte unul a câștigat. Csokonai prin bibliotecarul colegiului a 'ncăput la mai multe cărți interesante, din cari cu oare-care lacomiă a învățat, și-a făcut estrasuri ziua-noaptea, c'o diligență infatigabilă. Când era de 20 de ani, n'a fost ram de știință, care să fi fost necunoscut înaintea lui;

dară sistema nervilor deja i-a fost atât de infirmă, cât mai târziu și față de lucruri mai mărunte încă deveni foarte simțibilă.

În munca aceasta i-s'au născut și poeziile una după alta. Cele mai multe dintre ele se pregătesc pe zile onomastice și alte ocazii, sau pentru delectarea pretinilor săi, dar tare mult a tradus din limbile cunoscute de el, mai ales din aceea italiană. Însuși el încă voind a se convinge despre valoarea lucrărilor sale, în 1792 se adresează către Kazinczy cerându-i sfatul de ce ar avea a se ține, care ca-și scriitor cu bun gust, deja se bucura de o mare autoritate literară. Kazinczy și în primele încercări a cunoscut talentul lui Csokonai, îl îndeamnă, și-i promite că el însuși îl va conduce înaintea publicului; dar nu i-a plăcut direcția lui Csokonai, de aceea trimite drept modele de imitat poeziile lui Kleist și ale lui Bürger, și'l roagă „să cânte simțămintele dulci ale inimei, amorul, amiciția, frumsețile naturii.“ Prin Kazinczy se cunoaste și epistolează cu renumitul poet de dincolo de Dunăre, Adam Horváth. În 1793 i-a apărut prima poezie întipărită în coloanele „Aducătorului de veste“ (Hirmondó), iar Kármán îl provoacă de colaborator la „Urania“ înființândă.

În continuu mărindu-se numele lui Csokonai, și corul profesoral încă în mai mare măsură și-a îndreptat atențiunea asupra lui. În 1794 absolvându-și studiile, directorul Gabriel Szilágyi l'a invitat la sine pe prânz, și atâta i-a vorbit, până Csokonai a primit conducerea clasei poetice. Fiind scopul principal al colegiului ca să educă eclesiilor reformate preoți și învățători: pre cariera aceasta deja în institut îi pregăteau pre studenți. Aceia în toată dumineca predica în biserica colegiului, eara pe la sărbători mai mari ca legați sărbătorești se duceau și în eclesii provinciale de ajutor. Cei ce se pregăteau pre cariera învățătoarească, facându-și studiile școlastice, erau aplicați de învățători în clăsiile inferioare ale institutului, sau mergeau la provincie. Tot dintre studenții acești absoluți s'alegea corul profesoral jurații, seniorele, controlorul, prin cari se susținea îngrijirea și ordinea între elevii internanți.

Natura iubitoare de libertate alui Csokonai și până acum era destul de încătușată prin viața monasterială a colegiului; și unde

numai a putut a înușorat asupra împregiurării lor. Acum, când peste voința sa a devenit învățător, și-a luat încă și mai multă libertate. Fiind-că tot-deauna îi plăcea a nopteri, de multe ori așa se întârzia cu sculatul, cât de abia ajungea la școală. Și apoi nici în propuneri nu urmărea metodel îndatinat. Nici odată n'a șezut în catedră, fără umbla încontinuu sus și'n jos sau își ducea elevii la preumblare și așa preumblându-se îi învăța precămp, sau în oare careva pădure. Esperințele-i avute și esplicările-i vioaie încurând i-au făcut plăcute prelegerile și elevii cu oare-careva fanaticism își încungiurau poetul-învățător, cu atâta mai vârtos, că și maniera încă-i diferea mult de a alților. Elevii de abia erau cu doi-trei ani mai tineri decât el, ma unii erau de o vreme cu el, pentru aceea așa tracta cu ei, ca-și cu nește amici. Lua parte în jocurile și glumele lor, cu ei fuma și bea la olaltă, nu numai la excursiuni, da și în colegiu.

Semestrul de vară numai a trecut oarecum, sau pentrucă el însuși se modera, sau fiind-că nu i-au știut datinile acestea. Numele-i de poet încă în continuu a crescut și s'a lățit. Dacă era ceva ocașiune sărbătorească, el lua lira înainte. Când contele Károlyi, comitele suprem al Sătmarului, trece prin Dobritin, poezia lui Csokonai îl salută; când Isaia Budai se răntoarce din străinătate, superintendentele Hunyadi vizităză institutul, iară poeziile lui le cântă și le perorează studenții. În oraș încă se lățește vestea noului poet, și unul dintre corespondenții „Hirmondó“, deși nu l'a cunoscut în persoană, i-a laudat tare pregătirea științifică și talentul poetic. Poeziile-i deja într'atâta s'au înmulțit, încât în 1794 în „Hirmondó“ le anunță publicarea. Ce le privește întipărirea, însuși Kazinczy a fost în Cașovia.

Pre lângă versificare, așa se vede, preză ce merge îi deveni mai grea lui Csokonai ocupațiunea învățătoarească, și de sub legile școlastice, când de sub una, când de sub alta se emancipeațiună, mai bătător la ochi cași până atunci. Pă la începutul lui decembrie îl învinuiesc jurații că nu umblă la servițiul dumnezeesc, care sara cu câțiva elevi pre lângă vin și duhan cetește sau scrie versuri în salele de'nvățat. Neglijerea bisericeii și-o escusă prin starea-i nesănătoasă, iar cele din urmă ne-

putându-le nega. L-au infruntat și în clasificare l-au pus mai îndărpt. Dar de loc n'a fost mai bun nici după aceea. Nu s'a dus la rugăciunile de sara, ma de multeori a eșit din colegiu fără de-a fi însinuat, lăsându-și și toga acasă. Ear mai pre urmă a tractat foarte vătămător cu directorul. Anume cu ocasiunea unei preumblări de iarnă acesta observează pre studenți fumând, dece apoi pre Csokonai îl ie la răspuns, dar acesta în loc de a se supune îl ațită prin certăreția sa, că nu pricepe de ce ar trebui oprit studenților fumatul, când acestia 'su mai de-o vreme cu el. Scandalul acesta încă'l incoronează cu aceea, că se duc sub fereasta păstorului de pădure, unde a intrat directorul, și lasă să cânte directorului o poesie de alui (Csokonai), plină de glume. Scaunul scolastic a fost ocupat într'o investigare de trei zile cu cauza lui Csokonai și fiind-că atât cerbicia - cât și purtarea lui de până acum s'a aflat de exemplu rău celorlalți, îl depărtează din catedra învățătorească, în clasificare cu zece îl pun mai îndărpt și-l îndrumază a se ruga de iertare profesorului diriginte.

Escesurile aceste, n'au fost de acele, cari ar arunca umbră pe caracterul poetului, dar la tot casul de acele, pentru cari n'a potut încungiura pedeapsa. În colegiu încă domina sistema de creștere a evului mediu, de pre care a alunecat îndărpt spiritul timpurilor moderne. Seriositate, ordine, aceaste au fost devisa, care n'a suferit contrazicere. Dar în ori și ce coloare de puțină însemnătate vor apărea legile școlastice, în fine'su legi, la cărora conservare și Csokonai 'era obligat în cercul institutului. Că le-a pășit, aceea, de nici nu o putem escusa, dar tare ușor ni-o putem esplica. Tinerețele acolo și le-a petrecut între păreții sechastrii ai colegiului, isolat

de lume, despărțit de influința cultivătoare a soșietății, numai la colegii săi contimpurani era îndrumat. Dela acestia a învățat o lume ideală, până când acelora el însu-si le-a devenit magistru, și în ce măsură a început a-și simți ambițiunea și stima altora, cu atâta mai vârtos s'a crezut îndreptățit, de a se emancipa când de sub una, când de sub alta lege școlastică. Așa-zicând din singurătate îl apucă înainte pentru conducerea altora, și nici aici nu află modul, care și pre el, și pre ceia supuși lui, i-ar putea conduce la țința dorită. Ne emoscând datinele soșiale, ne având un conducător consult, umblă pre un fel de drum, pre care natura sau mintea sa îl dictează și cade dintr'o greșală într' alta. Iubirea de libertate îl conduce la disordine, simțul de dreptate la o pronunțare dărăburoasă a cuvintelor, iar pedeapsa îl face încă mai cerbicos.

Cât pentru vèzut s'a supus otăririlor scaunului școlastic, dar în datinele sale a rămas cel de demult. Primarii săi totuși așa de indulgent s'au purtat față de el, cât în 1795. la paști și pre el l'au trimis în legatîă în Halas. În bisericile reformate cea mai esențială parte a servițiului dumnezeesc o face predica, de aceea ajutorul candidat de preot totdeauna e oaspe bine vèzut și pentru ajutorarea în servițiul bisericesc capetă un anumit onorar o parte a caruia e a colegiului. Lui Csokonai i-au premers vestea sa bună, și cu atâta a fost mai bucuros vèzut, că și din amvon și-a dat multe semne a desterității sale, și în soșietăți a produs o voie bună cu glumele sale tuturoră plăcute. Tradițiunea însușeste mai multe aventuri glumețe și pline de umor rolării sale de legat.

(Va urma.)

Joan Raț.

„PĒCATELE TINERETĒLOR.“

(Observări polemice.)

Cei mai mulți oameni din statul român nu cunosc zicala filosofului: „Gnosce te ipsum.“ Durere că între oamenii acestia, sunt și niște profesori, cari vorbesc și fac, precum nu se cade. Gazda bună nu se amestecă în treburile casnice ale vecinului: nu-și pierde vremea și puterea în interesul altora, mai ales când

treburile sale în casă nu-'su în rînd. — Acela a cărui casă îi acoperită cu sticlă, să nu asvirle cu petrii în vecini. Nici acela n'are drept de amestec în treburile altora, care își implinește dătorințele sale în toată direcția. D'apoi acela care nu-și știe implini dătorințele sale nici față cu sine însuși? Cât de tare trebuie con-

damna! acela. care plângând prunciisăi de foame, își dă pâinea sa acelora cari nu-su flămânzi, nici n'au lipsă de pâinea altora.

Românii de dincolo de Carpați cu amestecarea lor în treburile noastre, o îngreunează starea românilor din statul maghiar, fac un rău colosal pentru noi. Cine ne va crede nouă? Cine poate zice dintre noi, că noi suntem fideli către rege, către stat, când toată lumea vede, cumcă treburile noastre se isprăvesc în București și țința bucureștenilor este unitatea politică a românilor! N'avem noi bărbați cari s'au luptat pentru cauzele noastre? Avem noi oare-care lipsă de nebuniile tinerilor, de ajutorul acelora, cari înoată în păcatele tinerețelor? Pot aceștia a ne face oare-care bine?

Toată România îi cuprinsă de cauzele noastre. Conferință preste conferință, proteste, memoriuri, apeluri etc. a căror țință este înegrirăa unguirilor, lăudarea românilor cu ori-ce preț. D'apoi dreptatea, adevărul? Nu face parte din toate acestea, și așa toată mișcarea e o minciună, cu care ne amăgim unul pre altul. Vom vede.

Dl Xenopol (odată Xenopulos, fanariot), astăzi profesor la universitatea din Iași. Toată presa noastră a fost plină de efectul conferinții ținute în Iași despre noi, adecă despre românii transcarpatini. Iată Timpul (nr. 60):

Un public numeros și ales s'a grăbit a asculta pe conferențiar, care își duce ascultătorii la leagănul lor, în Transilvania. Cu actualitatea nu se ocupă fiind o cestică destul de cunoscută, ci trece la firul istoric arătând nelegiuirile și cruzimile ce le-au suferit Românii dela contrarii lor maghiari încă de pe timpul venirii acestora în Ungaria. Spre a dovedi acestea conferențiarul trece din secol în secol ținând când fapte barbare, când legi asupritoare aduse de maghiari asupra românilor până în timpul de față. Aceste nelegiuiri legate cu unele observări critice importante au atras o deosebită luare aminte a ascultătorilor.

Pe calea acesta a demonstrat conferențiarul că românul după zece veacuri de suferințe încă și astăzi geme și poartă jugul. Salută cu insuflețire Liga, care e chemată a ușura acest jug, salută pre inițiatorii ei pre tineri universitari în cari privește viitorul României și conjură pre toți să îmbrățoseze cauza Ligei, care prin ajutorul co-l dă fraților subjugati, ajută chiar și România, care ar peri, n'ar putea exista fără numeroși săi frați, cari se găsec

imprăștiati prin Transilvania, Ungaria, Bucovina, Basarabia, Macedo etc. deoarece-ee existența și vii-nia torul unei națiuni cu atâta sunt mai durabile și mai asigurate cu cât se razimă pe bază mai estinsă și mai solidă.

Nici în Ungaria nici într'alte state, unde s'a susținut iobăgia, iobagii nu s'a bucurat de oare-care bună soarte. Într'alte state au fost în vigoare „ius prima e noctis,” și alte brutalități. Atunci așa a fost lumea. În Ungaria iobagiul a fost servitor, dar nu marfă, nici sclav, nici rob, totdeauna a fost o ființă ome-nească. Iobagi au fost mulți și dintre Unguri; acestia s'au bucurat de o soarte cu iobagiul român, căci iobăgimea n'a umblat după naționalitate, ci a format o clasă de oameni; legile s'au adus pentru clasa de iobagi, iar nu pentru iobagiul român sau unguir. Mare parte a românilor a fost nobili, și nobilii români a fost privilegiați chiar ca cei ungurești.

Însă, dl Xenopol aibă drept. Să concedăm, că în Ungaria românul a gemut și poartă jugul sclăviei de zece secli. Stăpân în Ungaria a fost unguirul, care cu românul n'a avut nici o afinitate; n'a avut cauză să-l cruțe. Să concedem: iobagiul român în Ungaria de unguiri a fost chinuit, Românul a fost chiar sclav. Românii din principate au fost liberi, frumoși în servițiul romanismului. Ce ar resulta naturalmente din starea aceasta a lucrurilor? Ar resulta, că romanismul a fost susținut de cei liberi și frumoși din principate, și sclavii și-au perdut limba, naționalitatea etc.; ar resulta, că cei liberi să-i deștepte pre sclavi, pre cei din jugul din Ungaria.

Minune ne mai auzită! Vedem lucruri de tot întoarsă, apa curge spre virful dealului; soarele strălucește noaptea, și ziua îi întunecată. Fetitele din leagăn dau țință mamelor, și prunci necrescuți se luptă cu zmeii. Orbul dă lecție celui cu ochi despre însușirile lumini și sclavul din fundul temniței celui din afară, liberului, despre libertate. Să poate oare?

Da! iață dela sclavul din Ungaria își cumpără românul liber din principate toată lumina sa. Sclavul din Ungaria și-a susținut mai înainte de toate limba și naționalitatea sa. A fost în tot timpul român. Cei din principate s'au dus dela noi (Dragos) ca români adevărați, ca oameni liberi și în principate au

devenit greci, slavi; și-au umplut limba, biserica, obiceiurile cu grecisme, cu slavisme spurcate și ni le-au trimes toate aceste și pre capul nostru. Ni-au spurcat-o limba, spiritul nostru național românesc. Limba noastră s'a introdus iarăși în biserică pe la anul 1642, cei din principate, încă și pe la capătul secolului XVIII. s'au rugat vodei, ca nime să nu capete ofiții, cari nu știu grecește. Noi ne-am fundat școli nationale (1754), am alergat la Roma (1740), ne-am asociat cu Roma (1697); am arătat direcție nationalismului rumân (1780), am cultivat limba (1780: Gramatica, 1825: Lexicon). V'am dat idea de unire, de unitate etc. etc.

Noi, cei subjugăți, sclavii ungarilor, v'am dat toate ideile bune și frumoase, vouă celor liberi din principatele rumâne. Noi sclavii ungarilor, sub jugul ungarilor, sub tirănia ungurescă ne-am putut susține limba, biserica, obiceiurile noastre naționale; n'am fost nici unguri, nici turci, nici nemți, nici muscali nici odata. . . . Voi?

Ce curent au putut avea la voi lucrurile, când voi de la orbi v'ați cumpărat lumina, de la sclavi v'ați împrumutat ideile de existență națională, de liberalism? Vă vom spune. In principatele rumâne n'a fost iobăgie, ci a fost robie, sclăvie. Sclavii s'au de numit: rumâni! pricepeți? rumâni! A fi rumân în principatele voastre a fost a fi rob, sclav. L'ați spurcat numele strămoșilor voștri. Faimosul *civis romanus*, la voi a devenit nume și însușire de ocară. Ce a fost românul (iobagiul, robul, sclavul) la voi? O marfă, un dobitoc, care s'a cumpărat și s'a vândut după prețul curent, o față (rumână) 10—20 de taleri; un ficior mai scump, un bătrân pe de-asupra etc. etc. Comerțul de robi la voi și după anul 1848 a fost în modă și asupra contractelor de vânzare de oameni s'a adus judecăți și în anul 1880.

Cel cu musca pe căciulă să tacă. Când ați fost voi rumâni? Când ați emigrat de la noi: apoi v'ați făcut greci, slavi, turci etc, ați prigonit limba și datinele moși-strămoșilor. Când v'ați deșteptat voi? Atunci când v'am scuturat noi din somn.

Acela care falsifică un contract să pedepsește tare; dar acela, care falsifică istoria: un profesor, care de pe catedră predică min-

ciuni, neexactități, și o conduce tinerimea în eroare, o crește în aerul minciunilor — îi aplaudat de publicul sedus.

Dl Xenopol salută cu însuflețire Liga, care e chemată a ușura jugul unguresc. Stă sub ochii noștri Raportul Ligei, o broșură, din care ne putem convinge cum și-a împlinit Liga culturală datorința față de noi. Cum îi turcul și pistolul. Spiritul lui Xenopol la toată pagina. Liga n'a dat un cruceriu spre binele nostru.

A îngămădit o mulțime de minciuni strigând în lume: Iată temeiul Ligei! Dă subvenție grasă Tribunei din Sibiu, ca aceasta să lovească în capii noștri, să ne desbina puterile, să fim cu toții sansculoți, pre cum is lăcustele din jurul Tribunei? Negrește pe unguri, scornește minciuni, ne îngreunează soartea, nu cumva ungurii să se increază nouă, să ne poată ține de patrioți fideli cătră rege și patrie! Să amestecă în treburile noastre predicând ură între frații cu iubire cătră neamul lor. Așa ni-l ușurează jugul unguresc Liga din București.

Fericire pentru România că are și oameni coști. Față cu amuzătorul Xenopol stă dl Hajdeu, care ne învață (vezi conf. de sus):

„Ce suntem dară noiăștia, Românii de astăzi?

„Suntem o națiune-copil în toată puterea cuvântului; o națiune care de-o camdată se joacă și numai se joacă în așteptare, ca să-i vină timpul de-a lucra: se joacă „de-a politica“, se joacă „de-a știința“, se joacă „de-a diplomația“, „de-a critica“, „de-a . . .

„Astăzi, în perioada în care ne aflăm, cel mai adevărat serviciu adus cauzei românești peste tot, cea mai sigură garanță de izbândă în viitor, este ca să nu ne gândim la altceva, decât a ne întări în lăuntru, în lăuntru și iarăși în lăuntru, aci la noi între Carpați și între Dunăre, fără a ne amesteca copilărește în afară. După ce în lăuntru vom ajunge a fi tari, tari materialmente și mai ales moralmente; după ce vor trece păcatele copilăriei: egoism, nestatornicie, gudurătură pentru câte o bomboană, invidiă, maimuțarea a tot ce e rău; după ce

adolescența ne va aduce cu sine impulsuri marinimoase, adevărata iubire, sacrificiul de sine, credința — a crede este a putea — atunci și numai atunci ne va veni rândul ca să ne uităm și noi în afară, și ne vom uita atunci vulturește.“

Oare care din doi vre binele rumânilor? Acela (Xenopol) care predică: Mergeți, lăsați necasul scheletului rumân din patriă, cultura și averea voastră, mestecați-ve în treburile altora, sau acela (Hajdău), care ne îndeamnă să ne punem în rînd casa, să lucrăm mai nainte de toate pentru binele patriei; care ne îndeamnă la muncă serioasă, sau la joc? Copii vor alege dintre două tot-deauna jocul. Pentru aceea îi vedem pe copilandrii Ligei cu jocul d'a politica, d'a diplomația, amestecându-se în treburile altora, când casa lor îi în disordine.

Încă una. Dl Xenopol afirmă, că noi și astăzi purtăm jugul unguresc. Iată cum. La noi învață mai mulți de 500.000 de rumâni. În România (după 5 milioane) numai patru sute de mii. Iată un extras din vorbirea ministrului rumân (Tache Ionescu) de culte și instrucțiune (Timpul nr. 72):“

„In starea lui de astăzi, învățământul nostru rural merge foarte slab; abia 20 la sută din copii frecventează școlile și numai 2 la sută absolvă. Dar îndreptarea nu se va putea face decât încet; n'avem localuri, n'avem nici personalul trebuincios și ne lipsesc și mijloacele budgetare. Comunele noastre sunt prea sărace pentru a putea suporta, ca în alte țări, sarcinile învățământului.“

În privința materialului școlar, d. ministru recunoaște că el nu e suficient. Pricina e în mare parte lipsa de bani și împrejurarea că localurile nu sunt indostulătoare; la liceul din Craiova, zice d-sa, am găsit o bancă pe care era săpat cu cuțitașul numele d-lui Ilari Izvoran (rîsete), vrea să zică banca aceea e de cel puțin de 40 de ani. Trebuie să avem răbdare, căci suntem într'o stare de transformățiune.

De la noi pē tot anul capătă România 30—40 de tineri învățați, noi de la România nu căpătăm nici unul. În temniță crește iarba? este lumină? Sclavul are scoli? Cum să poate dară? Așa că toată teoria despre jugul un-

guresc e o minciună spurcată, după care mulți netrebncici, ticăloși traese; teoria aceasta trebuie susținută cu ori-ce preț în numele traiului mișcilor!

Până când vor fi oameni ca Hajdău care nu vânează popularitatea, ci lucră spre binele comun, nu putem despera asupra sorței românismului în Orient! Xenopolii, și toți aceia, acărora esistență e basată pē minciuni, vor peri, va rămânea numai rodul muncii serioase!

*

Furul (dl Xenopol și consoții) predică despre sanctitatea posesiunii de avere. Asupritorii vorbesc despre prigonirile altora. „Sentinela civilizațiunii în Orient“ iată cum îi gădălește pē jidovi. Opiniunea din Brăila (nr. 197) scrie:

Persecuții contra Ovreilor. E bine, tare bine, ca cineva să-și iubească țara, să fie mândru de concetățenii lui, să infiereze insultele pe cari străinii i le aruncă; de aici însă până a te lustrui, din cale-afară, de a te da cel mai imaculat cel mai patriot, prin asemenea susțineri, e a comite o prostie colosală.

Așa se întâmplă la noi în chestia ovreilor.

D'intră început declar că sunt dușman tuturor celor necinstiți, cămătari, asupritori, privilegiați, etc., fie ei români sau ovrei, greci ori bulgari, creștini sau păgâni.

D'intră început declar, că e o samă din ovreime cu apucăturile rele ale religiunii lor detestabilă, care, imigrată din altă parte, nu caută a se asimila.

Nu e însă mai puțin adevărat că avem o bună parte de ovrei cari, născuți și crescuți în altă țară, s'au obicinuit cu moravurile ei, își fac datoriile și cătră guvern ca și cătră patrie, pe timp de pace ca pe timp de rebel.

Și totuși ei sunt persecutați, căci nu trebuie tăgadă, ori-ce s'ar zice, nu e popor mai persecutat în țară la noi, ca jidanul.

Și ce se alege din aceste persecuțiuni? Și ce câștigă țara, guvernul, societatea aceea care nu stă decât să infiltreză ura între om și om, să producă o turmă de nenorociți cari, în loc să se apuce de muncă trainică, folositoare și lor și țării, se fac companiunii (sic) unei idei pe atât de nenorocită pe cât se persecutează? Absolut nimic.

Din contra își atrage ura străinătății culte, înțreține în mijlocul ei o parte din populație nemulțumită, iobăgită, amărită. Și, odată lipsită de elementele culte, cari se găsesse printre ovrei, odată agresori, ne lipsim de o putere vitală cărei azi îi pretindem ori-ce, dar nu-i dăm nimic.

Știința, dreptul n'are nație, n'are religie; ele trebuie să fie pretutindeni ale tuturor.

Mi s'a obiectat și mi s'e va mai obiecta că ovreii s'au plâns și s'e plâng străinătății „contra unor persecuții inchipuite.”

Ia să vedem adevărul.

Când ovreul născut aici muncește de mic în școala ta, în societatea ta, și nu-l ierți să devină om, ci parie, nu e o persecuție?

Când îl chiami sub drapel, îl duci pe câmpul de luptă și nu-i dai dreptul să devină macar oficer. nu-l persecuți?

Când plătesc toate dările la care e impus fără a murmura, când faci apel la cetățeneasca lui caritate, fără a te refusa, și îi ei dreptul de a fi cetățean, nu e persecuție?

Dar, cealalte?

Toată ceata de polițiști își găsește la ovrei mijlocul de exploatare.

De la prefect până la vătășelul din comună, toți îl store. Toți s'e duc la el, și după-ce îl amenință cu câte și mai câte lucruri, sfârșesc prin a-i smulge o sumă de bani, fapt ce s'e repetă adesea.

Comisarii, cu inspectorii lor cu tot, dacă un ovreiu nu le-a satisfăcut cererea, îl duc la poliție, îl bat, și apoi dresază un proces verbal de expulzare: rezultatul e că o parte din avutul ovreului a trecut în punga polițistului.

Acestea sunt fapte certe, presa le-a denunțat în mai multe rânduri și, după câte îmi aduc aminte, în timpul liberalilor un subprefect din Moldova a fost destituit, cu primarul și notarul unei comune, și dați judecății.

Și, când asemenea și alte isprăvi, știute și neștiute, s'e făptuesc, cum să nu s'e plângă ovreii că sunt persecutați?

Și, când autoritățile noastre nu le dau nici un sprigin, nici o garanție, cui să s'e plângă ei dacă nu străinătății?

A! încetați de a-i asupra, tratați-i în cetățeni, dați drepturi, celor ce s'e cuvin, și a'unci ei nu s'e vor mai plânge nimenui, iar voi nu veți avea ocazia să-i criticați pentru-că își îndreaptă plângerile — plângeri de altfel pustii — în afară.

Pe mine unul m'ar uimi omul acela care, fiind persecutat n'ar protesta, nu și-ar rădica vocea disperării contra asupraitorilor.

N'au, deci dreptate aceia cari zic că ovreii nu sunt persecutați: persecuțiunile au existat și vor exista contra lor până când ne vom desbăra de tristele ociceiri din trecut, până când vom învăța să simțim, să judecăm, să lucrăm omenește.

Alex. Constantinescu.

N'avem lipsă de comentariu. Încă una. Spiritul liberal în privința aceasta s'e oglindefe prin discursul dlui Voionov deputat român în cameră (Rev. Isr. nr. 6):

Dacă vr'un evreu din cei împământeniți ar veni astăzi aici cu mandatul unui colegiu electoral, nu știu dacă am avea dreptul să-l dăm afară.

Cu toate acestea în cesiunea ce s'e discută acum iată ce am de zis: dacă în adevăr d. Fried-

man este evreu, căci cred că la dsa a făcut aluziune d. Docan, cerënd casarea alegerei colegiului al H. de Râmnic-Sărat, eu aș fi col d'ntâi care s'e protezteze, și s'e cer invalidarea alegerei. Cesiunea aceasta însă s'a ridicat deja în Camera atrecută, s'a discutat în comisiunea de verificare, unde a fost raportor d. G. Palladi care astăzi lipsește dintre noi, și dsa a constatat și s'a convins cumcă nici d. I. Friedman, nici tată s'eu n'au fost evrei. S'au adus dovezi, că mamă sa, care era româncă, a trecut în căsătorie cu d. Friedman, care devenindu-i soț devine și tată adoptiv al copilului ei care era botezat în religiunea ortodoxă în orașul Buzău, și nici tatăl-s'eu prin adopțiune nu era evreu, ci era protestant.

Înc'o dovadă. Lupta (nr. 10 martie):

Art. 1. S'e formează în București o societate a studenților numită „Asociația permanentă a Studenților din București.

Aci însă s'e ridică cesiunea, dacă și studenții Evrei vor face parte din viitoarea asociație; — un sgomot de protestări răspuns aceste chestiuni și s'e formară două curente printre studenții români unul care era contra primirei studenților Evrei în societate și altul pentru primirea lor. — Curentul cel mai mare însă era cel contrar, așa că art. 1 s'e modifică în modul următor:

Art. 1. S'e formează societate permanentă a studenților numită „Asociația permanentă a studenților Români din București.”

Observăm o contradicție a acestui articol cu starea de lucruri esistentă.

Dacă asociația este numai a studenților Români, ce caută studenții Greci, Bulgari, Sërbi, etc. cari nu sunt cătuși de puțin Români? Căci îndată-ce s'e admit elemente străine, apoi numai e o asociație a studenților Români.

Ungurii, după zicala lui Xenopol, au fost asupraitorii românilor în vremile trecute, când liberalismul nu-și avea cursul s'eu, Senti n e l a civilizațiunei în Orient prigonește astăzi 300.000 de oameni, pentru-că s' de altă cesiune.

Congresul din Berlin (1878) a răcunoscut independința regatului român sub condițiune, ca să emanțipeze jidovii și confesiunile, și camera română de atunci a emancipat din din 300.000 de jidovi chiar pe 40. Ceialalți isu sclavi în regatul liber al românilor, supravegându-i „sentinela civilizațiunii“ din Orient.

*

Nouă nimic lor toate li-s iertate. Ei nu o v'ed grinda în ochii lor. Iată ce zice lăcusta din Sibiu (Tribuna nr. 68):

„Cum s'ar putea alt'el, ca în parlament s'e ajungă duzine de deputați sub 25 de ani,

băieți abia ieșiți din universități, cărora abia le înfiară mustața. Nu cumva voiesc acestia să-și pună „cunoștințele“ și „esperințele“ în serviciul patriei! Nu, ci să pervină voiesc, să facă carieră degrabă și ușor!

„Atât este de general acest lucru între Maghiari, încât a început să ne molipsească și pe noi Români. Iar întrebați odată pe guvernamentalii noștri Szerb Gyuri, Rezey Sylvius, sau pe tocmai nenorocitul fieur al popii din Voila, ce caută ei în parlamentul din Budapesta.“

Românii din București nici musteță n'au, nici școlile nu le-a gătit si iată, pe tot regatul românesc îl poartă de nas. Romanul din 31. martie scrie:

„Apelul publicat de entusiasta tinerime română din Paris, e un adevărat triumf al ideilor noastre naționale. În fața acestui succes nu putem să dăm îndestul expresiune durerei noastre, când vedem că presa românească de aici, ca ceea d'ântâiu interesată, a dat atât de puțină atențiune sforțurilor mari

ale tineretului nostru din Paris. Fapta studenților din Paris, cu toate aceste, și cu atât mai mult, este un eveniment, de care istoria noastră națională va ținea odată samă. Suntem datorii a da tot spriginul nostru moral acestui tineret, care cu o atât de generoasă înălțare de inimă luptă pentru triumfu celei mai sfinte cauze naționale!“

Așa-dară la noi nici după sfârșirea cursurilor n'au tinerii drept de a-și ocupa locul în serviciul patriei. Din colo, pruncii în pân-tecele mamelor 'su diplomați gata! Apoi încoalea cine zice, că înțelepciunea, aptitudinea de a folosi patriei umblă după lungimea mustețelor? Ce va fi cu aceia, cari își rad barba și mustețe? Nu-l cunoaștem pre Balteș, dar el de ar avea o mustață până la București de lungă, și o barbă până 'n fundul pământului, tot prost va fi el și nu va pute folosi nici patriei, nici poporului român.

Crix-Crax.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DLUI ION LUPULESCU

București.

Di meu,

Ați bine-voit a iscăli o broșură ce poartă titlul: „Raportul general despre activitatea comitetului central al Ligei pentru unitatea culturală a rumânilor.“

Așa dară Dvoastră sunteți răspunzători pentru cele scrisă în broșură. Raportul acesta în mai multe rînduri, dar mai ales la pag. 109—110, mă atinge în persoană dându-mi o biografie din punct în punct mincinoasă.

Pecatul Ligistilor: au scris un memoriu, la care eu am răspuns într'o broșură, care stă sub ochii publicului. Poate am scris neadevăruri, poate am mințit în multe, — nu știu; dupăce, nici unul dintre ligiști n'a probat a resturna cele scrisă de mine, sau a arăta, că eu prin cele zise, mințesc. Ce-am mințit? În ce sum păcătos? Nu se știe.

În loc de răspuns merital Liga se acăță de persoană, de treburi familiare.

La noi cu treburile personale și familiare ale bărbaților, oamenii nu se ocupă în public. Cine s'a ocupat de treburile personale și fa-

miliare ale legistilor d. e. ale lui Julius Coroian, Joan Slavici, Lucaciu, și de ale lui Ion Lupulescu? Barēm am putea și noi vorbi multe lucruri interesante. Dar fie la Dvoastră obiceiul a scrie în public despre treburi personale și familiare în contra celorla față cu cari n'aveți alte argumente.

Totuși, așa credem, aveți o datorință: a scrie adevăruri. Inșă Dvoastră vă abateți de la regula primitivă: scrieți minciuni. De gustibus non est disputandum. Sunt oameni, a căror viață este o minciună. Sunt oameni, cari la oare care minciună se roșesc; Dvoastră nu ve roșiți mai mult.

Di meu, dacă Dvoastră, sau ori-cine în lume, va știe dovedi, cumcă dintre cele zise pe paginile broșurei (109—110), o aserțiune, o afirmare, o vorbă, un cuget conține adevăr, atunci eu pentru scopul Ligei de mine mult condamnat voi plăti 100 de franci.

Pân' atunci, până-când nu veți dovedi, că dintre cele scrisă barēm într'o vorbă ați scris adevăr, dle Ion Lupulescu, răportor li-

gian! vă țin de răpörtor de minciuni ne folosindu-mă de um termin mai aspru. La noi un cavaler nu mințește; acela care mințește nu-i cavaler, îi aruncat a fară din societățile culte. Ce-fel de moralitate introduce ligiștii în societățile culte, când ei fac propagandă minciunilor?

Moralitatea aceasta ar fi temelul Unității culturale a rumânilor propagată de ligiști?

Primiți desonestarea și necinstea noastră sinceră.

Cluj 12 april. 1892.

Grig. Moldovan.

BIBLIOGRAFIE.

Ni s'au trimis următoarele cărți și broșuri.

1. *1000 doine*, strigături și chiuituri culesse de mai mulți învățatori zeloși. Editura librăriei Ciurcu. Brașov 1892. Prețul 40 de cr.

2. *Istoria Biblică* a vechiului și noului testament, pentru tinerimea din școalele populare române gr.-orientale, de Georgie Ludu, și Joan Dariu. Ilustrată cu mai multe icoane. Ed. Libr. N. Ciurcu, Brașov 1892. Prețul 30 cr.

3. *Istoria biblică* în versuri, ilustrată cu 108 chipuri. Ed. Lib. Ciurcu, Brașov 1892. Prețul 12 cr.

4. *100 istorioare morale* pentru tinerime. De un prieten al copiilor. Ed. Libr. N. Ciurcu. Brașov, 1892. Prețul 25 cr.

6. *Curs practic de aritmetică* pentru școalele populare române, de Arseniu Vlaicu. Partea I. II. III. pentru anii 1—6 de școală. Ed. Libr. N. I. Ciurcu Brașov, 1892. Prețul 22, 25, 30 cr.

7. *100 doine și strigături* culesse din gura soldaților români din Ardeal, de Ștefan Muntean. Ed. Libr. Ciurcu. Brașov, 1892. Prețul 12 cr.

(Cărți și broșuri mult folositoare. Librăria lui Ciurcu face mult serviciu culturii naționale prin edarea acelor cărți. Le recomandăm publicului nostru.)

8. *Importanța caracterului național* în progresul omenesc. Conferință rostită în sara de 27 febr. 1892, la Atheneu, de Gr. Maniu. București, Tipografia „Gutenberg” Josef Göbl. 1892. Prețul 50 bani.

(Conferința dlui Maniu e bine cugetată însă cuprinde multe neadevăruri. În interesul romanismului ar trebui odată delaturat neadevărul șovinistic, cu care ne gâdălim, și care nu ne folosește nimic. Adevăr dlor, și iarăș adevăr!)

9. *Răpörtul general* despre activitatea comitetului central al Ligei pentru unitatea culturală, de Ion Lupulescu. București, Lito-Tipografia Carol Göbl. 1892.

(Despre broșura Ligei la mai multe locuri în Revista Noastră. Aici atâta observăm: un om poate umbla cu minciuni dar o societate nu. O societate a cărei basă e imoralitatea proclamată prin minciuni și calumnii,

nu-i spre binele comun; nu poate face serviciu nici într'o direcție. Broșura Ligei e odată rușinea neamului nostru românesc. Va veni timpul când vom nega paternitatea acestei broșuri)

Posta redacțiunei.

Paris. A. B. S'a espedat.

Anvers G. M. Răspunsul nostru s'a espedat în două esemplare cu numărul present al Revistei.

Maier. V. R. S'a trimis pentru cele comunicate din numărul 6. Pentru cele din numărul presente preste câteva zile. Așteptăm materialul promis.

Magura. G. P. S'a făcut după dorința D. Voastre.

Budapesta. D. E. Suntem creștini buni; nu ne temem numai de bunul Dumnezeu. Nu suntem nici ligiști, nici tribunști ca să ne spurcăm gura cu minciuni. Stăm strict pre lângă dreptate, care ne dă putere.

Oradea-mare. P. Firește! În contra cânilor lătrători omul se apără cu băta. În luptă n'are loc sărutatul.

Baia-mare T. F. am cetit-o. Nu ne atinge. Noi am declarat odată, că aceia care zic că noi suntem oameni plățiți, sunt oameni de nimică. Cei de la Tribuna și de la Gazetă, cari ne acasă din nou repețim aceloră și noi, că-su oameni de nimica. Ce s'ar alege din ei dacă n'ar minți, n'ar calumnia? Viața lor ii o minciună, pânea lor ii o calumniă. Trăiască tot omul după gustul său.

Sibiu. O. O. În treburile casnice ale tribunștilor nu ne amestecăm. Trăbue dați pē mâna Calicului.

C. X. Toate 'su cu puțință; nimic nou nu este pe pământ; acea încă-i cu puțință, că dl Lupulescu, răpörtorul de minciuni al Ligei, odată să vorbească drept.

Aiud. I. Așa va fi.

Budapesta. X. Nu mă laud. Dar mi-ași smulgo inima din pept, dacă nu m'ași ține mai bun român decât cum isu cei de la Tribuna, cari trăesc după naționalism, precum trăește capitalistul din ujură. La ei naționalismul e pânea în gură. la noi o virtute în inimă.